

บทที่ 6

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี

จากประสบการณ์การเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานีมาตลอด 9 ปี นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2545 จนกระทั่งในปัจจุบันคือต้นปี พ.ศ. 2553 การเคลื่อนไหวของชาวบ้านต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละเวลาที่แตกต่างกันออกไปหลากหลายทำให้รูปแบบหรือวิธีการต่อสู้ของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาจึงมีความลื่นไหลไม่ตายตัวให้เหมาะสมกับจังหวะ สถานการณ์ และเป้าหมายเฉพาะหน้าของขบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาเพื่อนำไปสู่การตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายร่วมของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานีที่ได้ตั้งธงไว้ตั้งแต่เข้าร่วมผนึกพลังกันนั้นก็คือ “การล้มเลิกโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานี” ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ได้เข้ามาสร้างความขัดแย้งให้กับผู้คนในชุมชนและจะนำไปสู่การก่อเกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงต่อชุมชนที่ชาวบ้านภายในชุมชนเคยอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใต้จักรวาลวิทยาของชุมชนมาช้านาน

ดังนั้น ในส่วนนี้จึงเป็นการวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามในการวิจัยข้อที่สองของงานวิจัยชิ้นนี้เกี่ยวกับประเด็นยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี ซึ่งสามารถวิเคราะห์รูปแบบและวิธีการที่ชาวบ้านใช้ในการเคลื่อนไหวได้ดังนี้

จากการศึกษาประสบการณ์การต่อสู้ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี นับตั้งแต่มีการรวมตัวกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงต้นปี พ.ศ. 2545 จนกระทั่งในปัจจุบันคือช่วงต้นปี พ.ศ. 2553 นั้น พบว่าพื้นที่ทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์นั้นมิตำแหน่งอยู่ภายนอกกระบวนการเมืองปกติหรือนอกเวทีการตัดสินใจแบบรัฐสภาและกลไกการตัดสินใจของรัฐ ทำให้การเคลื่อนไหวจึงปรากฏการใช้ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบปกติเป็นแนวทางหลักเพื่อเอาชนะความไร้อำนาจพร้อมกับสร้างเงื่อนไขในการต่อรองให้สามารถเข้าไปสู่การมีส่วนร่วมตัดสินใจในระบบปกติได้ อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ก็ไม่ได้มีลักษณะก้าวข้ามหรือไม่แยแสแนวทางการต่อสู้ในระบบการเมืองปกติโดยสิ้นเชิง แต่ได้อาศัยการต่อสู้ผ่านกลไกของระบอบราชการตามจังหวะโอกาสทางการเมืองที่เปิดกว้าง เพื่อยกระดับและพัฒนาเงื่อนไขการเจรจาต่อรองในระบบปกติให้สูงขึ้นควบคู่กับการใช้วิธีการขัดขวางทำลายระบบปกติอยู่ตลอด ดังนั้นยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์จึงสามารถจำแนกได้เป็นสองแนวทางคือยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ และยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบปกติ โดยยึดหลักการเคลื่อนไหวแบบสันติวิธี ไร้ความรุนแรงเป็นแนวทางในการเคลื่อนไหว รวมจนถึงการใช้วัฒนธรรมซึ่งถือเป็นพลังอำนาจอย่างหนึ่งที่แฝงเร้นอยู่ภายในชุมชนมาหนุนเสริมการเคลื่อนไหวให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

1. ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

1.1 ยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ

วิธีการนี้ชาวบ้านได้ใช้ในการเคลื่อนไหวมาตั้งแต่ในช่วงที่ยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฯ โดยกลุ่มผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ได้รวมตัวกันออกไปยื่นหนังสือเรียกร้องต่อหน่วยงานราชการ และนักการเมืองเพื่อคัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทช จ.อุดรธานีและขอคำอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการให้ชาวบ้านได้รับรู้ ต่อประเด็นนี้แม่มาณี รองประธานกลุ่มอนุรักษ์ฯ ที่ได้รวมเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการในยุคเริ่มแรกก่อนจะมีการรวมเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฯ เล่าว่า

“ตอนยังบ่มีการตั้งกลุ่มฯ หัวหน้า เฒ่าก็เข้ามาประชุมเป็นเทื่อที่สองมีแต่พวกผู้ใหญ่บ้าน พวกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กับอบต. มาประชุมกัน ชาวบ้านยังบ่เข้ามารับรู้ปานใด ประชุมแล้วหัวหน้าเฒ่าก็บอกว่า สิพาไปยื่นหนังสือ ก็เลยได้พากันไปยื่นหนังสืออยู่กรุงเทพฯ ช่วงนั้นก็เดินสายไปยื่นหลายหม่อง ทั้งสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา ไปยื่นหนังสือในนามชาวบ้านเพื่อขอคัดค้านโครงการฯ เพราะว่าชาวบ้านได้ยินว่า สิมีการไปเฮ็ดเหมือง แล้วก็สอบถามข้อมูลกับเฒ่าผู้นำว่ามันแม่นโครงการเหมืองแร่ฮีลลิ่ง สิมาเฮ็ดอีหยังกันแน่ ขอคำตอบแน่ ตอบเป็นหนังสือก็ได้ ก็บ่ได้คำตอบซักที ได้คำตอบแต่ ส.ว. พวก อ.สมคิด ศรีสังคม อ.แก้วสรร อดิโพธิ์ อ.จอน อึ้งภากรณ์ ส.ว. มณีรัตน์ แก้วก่า ช่วงแรกไปยื่นหนังสือ จริงแล้วก็เพื่อให้รัฐนิฮู้ว่า เสาบ เสาโครงการให้ยับยั้ง เสาบเเสา เสาบมีส่วนร่วม หัวหน้าเฒ่าเขียนหนังสือให้ ภาษามันเลยสวย” (ตอนยังบ่มีการตั้งกลุ่มฯ หัวหน้า เขาก็เข้ามาประชุมเป็นครั้งที่สองมีแต่พวกผู้ใหญ่บ้าน พวกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กับอบต. มาประชุมกัน ชาวบ้านยังไม่เข้ามารับรู้เท่าไร ประชุมแล้วหัวหน้าเฒ่าก็บอกว่า จะพาไปยื่นหนังสือ ก็เลยได้พากันไปยื่นหนังสืออยู่กรุงเทพฯ ช่วงนั้นก็เดินสายไปยื่นหลายที่ทั้งสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา ไปยื่นหนังสือในนามชาวบ้านเพื่อขอคัดค้านโครงการฯ เพราะว่าชาวบ้านได้ยินว่า จะมีการไปทำเหมือง แล้วก็สอบถามข้อมูลกับเขาด้วยว่ามันใช่โครงการเหมืองแร่จริงหรือไม่ จะมาทำอะไรกันแน่ ขอคำตอบหน่อย ตอบเป็นหนังสือก็ได้ ก็ไม่ได้คำตอบซักที ได้คำตอบแต่ ส.ว. พวก อ.สมคิด ศรีสังคม อ.แก้วสรร อดิโพธิ์ อ.จอน อึ้งภากรณ์ ส.ว. มณีรัตน์ แก้วก่า ช่วงแรกไปยื่นหนังสือ จริงแล้วก็เพื่อให้รัฐได้รู้ว่า เราไม่เอาโครงการ ให้ยับยั้ง เราไม่เอา เราไม่มีส่วนร่วม หัวหน้าเฒ่าเขียนหนังสือให้ ภาษามันเลยสวย)

พอหลังจากมีการรวมตัวกันของชาวบ้านจัดตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฯแล้วการยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการก็ถูกชาวบ้านใช้เคลื่อนไหวตอบโต้ต่อเนื่องมาโดยตลอด ซึ่งแต่ละช่วงเวลา แต่ละสถานการณ์ที่เกิดขึ้นก็จะมีเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นช่องทางการติดต่อประสานงานกับรัฐ เพื่อคัดค้าน ประท้วงการกระทำของฝ่ายรัฐและบริษัทหรือฝ่ายต่อต้านกลุ่มอื่นๆ เพื่อเสนอประเด็นที่ต้องการเรียกร้องอย่างเป็นทางการแก่รัฐ เพื่อเรียกร้องให้รัฐทำตามข้อเสนอของชาวบ้าน และเพื่อการตรวจสอบ ฯลฯ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าการยื่นหนังสือผ่านกลไกระบบราชการของกลุ่มอนุรักษ์ฯไม่ว่าจะมีเป้าหมายเพื่ออะไรก็ตาม วิธีการนี้

ชาวบ้านจะเลือกใช้เป็นวิธีการตอบโต้แรกสุด เมื่อไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้หรือถูกเพิกเฉยจากฝ่ายราชการชาวบ้านจึงนำวิธีการตอบโต้ในรูปแบบอื่นเข้ามาเคลื่อนไหวหนุนเสริม โดยเฉพาะยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบปกติ เช่น การเดินขบวนประท้วงหรือการชุมนุมประท้วง ฯลฯ ดังที่หัวหน้าองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ได้เปรียบเปรยเกี่ยวกับวิธีการยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการว่า

“การยื่นหนังสือก็คือกับการตีมวย ลีอกหมัดน็อคมันก็ต้องแย็บก่อน พอเขาแย็บไปหลาย ๆ เทื่อ เขาถึงออกหมัดน็อค บ่แม่นเดินไปใส่หมัดน็อคเลย” (การยื่นหนังสือก็เหมือนกับการชกมวย จะออกหมัดน็อคมันก็ต้องแย็บก่อน พอเราแย็บไปหลาย ๆ ครั้ง เราถึงออกหมัดน็อค ไม่ใช่เดินไปใส่หมัดน็อคเลย)

1.2 การผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการแก้ไขปัญหา

ยุทธวิธีนี้เป็นวิธีการหลักในการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ในระบบการเมืองปกติมาตั้งแต่เริ่มมีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทช ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2545-2548 กลุ่มอนุรักษ์ได้เรียกร้องผลักดันให้ภาครัฐแต่งตั้งคณะกรรมการที่มีตัวแทนของกลุ่มอนุรักษ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาแก้ไขประเด็นปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี จำนวนทั้งหมด 4 ชุด ได้แก่ 1. คณะทำงานศึกษาผลกระทบโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานี 2. คณะทำงานแก้ไขปัญหาร้องเรียนเกี่ยวกับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี 3. คณะทำงานพิจารณาสัญญาระหว่างกระทรวงอุตสาหกรรมและบริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญชาติแคนาดา 4. คณะทำงานเพื่อศึกษาผลกระทบและประชาสัมพันธ์โครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานี โดยคณะกรรมการแต่ละชุดได้ถูกผลักดันจากกลุ่มอนุรักษ์ในช่วงที่มีประเด็นการเคลื่อนไหวและบริบทที่แตกต่างกัน แม้คณะกรรมการฯทุกชุดยกเว้นชุดสุดท้ายจะมีข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่ชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาและข้อบกพร่องของโครงการเหมืองแร่โพแทชอย่างมากมาย¹ แต่ก็ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรมหรือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจต่อโครงการของผู้มีอำนาจในรัฐบาลได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามเสียกลุ่มอนุรักษ์ ก็ไม่ได้คิดจะละวางการใช้ยุทธวิธีนี้ ดังที่หัวหน้าองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคณะกรรมการที่กลุ่มอนุรักษ์ฯได้เรียกร้องให้เข้ามาพิจารณาแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งว่า

“มันไม่ใช่กรรมการที่แก้ไขปัญหาก็จริง มันเป็นกรรมการฆ่าเวลา ชื้อเวลา แต่เราก็มองไม่ได้บอกว่ากรรมการมันจะเบ็ดเสร็จสำเร็จสูงสุด ก็คือเราต้องฟันแข้งฟันขากับมันไว้”

ในช่วงหลังจากปี พ.ศ. 2548 กระทั่งปัจจุบันคือปี พ.ศ. 2553 การเรียกร้องผลักดันให้เกิดการตั้งคณะกรรมการพิจารณาแก้ไขประเด็นปัญหาจากภาครัฐได้ยกระดับของเป้าหมายให้สูงขึ้นกว่าในช่วงที่ผ่านมาที่มีเป้าหมายเพียงให้เกิดการแก้ไขปัญหามิใช่ประเด็นและแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์เฉพาะหน้าเป็นหลัก ซึ่งผลพวงส่วนหนึ่งได้เกิดขึ้นจาก

¹ ดูข้อสรุปและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการในภาคผนวก ก

ผลสรุปเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของโครงการเหมืองแร่โพแทชจากคณะกรรมการฯ ชุดต่างๆ ที่ทำให้กลุ่มอนุรักษ์ฯ มีความชอบธรรมมากขึ้นในการยกระดับข้อเรียกร้องจากการแก้ไขปัญหารายประเด็น เช่น เรื่อง พ.ร.บ. แร่ อีไอเอ หรือสัญญาสัมปทานฯ มาสู่การเรียกร้องให้ภาครัฐแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาการจัดการแร่โพแทชจากทุกฝ่ายร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เช่น การเสนอให้ รong ปลัดกระทรวงมหาดไทย ในฐานะประธานคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินการโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์ฯ และกลุ่มอนุรักษ์ฯ ก็ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ เพื่อให้มีการแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อการศึกษาการจัดการแร่โพแทชในระดับจังหวัดอุดรธานีอย่างรอบด้านทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และวัฒนธรรม หรือการศึกษา SEA ระดับจังหวัด และเสนอให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาศึกษายุทธศาสตร์แร่โพแทชระดับประเทศควบคู่ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังได้มีการผลักดันให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการแบบชุดหลังนี้ผ่านคณะกรรมการแก้ไขปัญหของเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง ที่มีนายสาทิตย์ วงศ์หนองเตย รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีตัวแทนร่วมเป็นคณะกรรมการอยู่ด้วย

ดังนั้นยุทธวิธีการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาก็เป็นวิธีการขยายพื้นที่ทางการเมืองของชาวบ้านในระบบการเมืองปกติหรือกลไกทางราชการ ที่เอื้อให้เกิดการสร้างเงื่อนไขเพื่อเพิ่มอำนาจในการเจรจาต่อรองที่เท่าเทียมเสมอหน้าให้กับชาวบ้าน และนำไปสู่การยกระดับการเจรจาต่อรองในระบบการเมืองปกติให้สูงขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มความชอบธรรมให้กับการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ให้สาธารณะเกิดการยอมรับมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสังคมโดยทั่วไปนั้นมักให้การยอมรับการต่อสู้ในระบบปกติที่มีการต่อสู้บนพื้นฐานข้อมูลทางวิชาการ หลักฐานและความเป็นเหตุเป็นผล มากกว่าการต่อสู้บนท้องถิ่นซึ่งมักถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ไร้เหตุผลและเรื่องของการใช้ความรุนแรง ตลอดจนเป็นกลไกที่คอยควบคุม ตรวจสอบการปฏิบัติของรัฐเกี่ยวกับโครงการฯ ให้เกิดความเป็นธรรม มิใช่ฉ้อฉลหมกเม็ด หรือขาดการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านเหมือนเช่นในช่วงก่อนหน้าที่ชาวบ้านจะรวมตัวกันออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการดังกล่าว หรือหากกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการจำกัดการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลักดันและอนุมัติโครงการ ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายเจ้าของโครงการเองให้เคลื่อนไหวอยู่ภายใต้กรอบกติกาที่สร้างขึ้นใหม่ร่วมกัน หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเกิดละเมิดกติกาขึ้นมา ผู้ละเมิดก็จะสูญเสียความชอบธรรมไปเอง และกลายเป็นการเพิ่มเงื่อนไขในการต่อรองให้กับกลุ่มอนุรักษ์ฯ ไปโดยปริยาย

1.3 การต่อสู้ผ่านการใช้สิทธิตามกฎหมายและผ่านกระบวนการยุติธรรม

จากการศึกษาพบว่า ตลอดระยะเวลาการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทชกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ต่อสู้ผ่านการใช้สิทธิตามกฎหมายและผ่านกระบวนการยุติธรรมรวมกัน

ทั้งหมดสามครั้งซึ่งได้เกิดขึ้นต่างกรรมต่างวาระและมีประเด็นในการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้คือ

ครั้งแรกกลุ่มอนุรักษ์ได้ใช้สิทธิการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการตามรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 มาตรา 59 และพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2535 มาตรา 35 เพื่อยื่นอุทธรณ์คำสั่งมิให้มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสัญญาสัมปทานโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานีของกรมทรัพยากรธรณีต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและการเกษตร โดยคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและการเกษตรได้มีมติให้กรมทรัพยากรธรณีเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสัญญาสัมปทานของโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานีให้กับผู้อุทธรณ์และประชาชนทั่วไปเข้าไปตรวจสอบดูได้ ผลจากคำสั่งให้มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของคณะกรรมการฯกลุ่มอนุรักษ์ฯ ผู้เกี่ยวข้องและประชาชนจึงได้มีโอกาสรู้ข้อเท็จจริงของสัญญาและขั้นตอนการดำเนินการตามสัญญาที่มีลักษณะผูกขาดตัดตอนเอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทเจ้าของโครงการฯ และสร้างความเสียเปรียบต่อคู่สัญญาคือประเทศไทยฯลฯ ซึ่งประเด็นปัญหาเหล่านี้ได้ถูกกลุ่มอนุรักษ์ฯนำไปเป็นประเด็นเคลื่อนไหวจนกลายเป็นประเด็นสาธารณะขึ้นมาและส่งผลกระทบให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมต้องตั้งคณะทำงานพิจารณาสัญญาระหว่างกระทรวงอุตสาหกรรมและบริษัทฯตามข้อเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์ฯและมีผลสรุปออกมาให้มีการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการถือหุ้นของบริษัทฯจาก 75 เปอร์เซ็นต์ ของหุ้นทั้งหมดให้เป็นไปตามสัญญาในข้อ 8 เรื่องการมีส่วนร่วมของคนไทยที่ระบุให้คนไทยต้องมีสัดส่วนการถือหุ้นรวมอย่างน้อย 50% ของหุ้นทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามคณะทำงานชุดดังกล่าวก็ไม่สามารถนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

ครั้งที่สองกลุ่มอนุรักษ์ฯได้อ้างอิงสิทธิในการจัดการดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 มาตรา 46 ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ให้มีการตรวจสอบการละเมิดสิทธิชุมชนของโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานี และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มีรายงานการตรวจสอบ ที่ 100/2550 มีความเห็นว่าโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานีเป็นโครงการที่จะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อประชาชนและคุณภาพสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง และมีข้อเสนอให้มีการศึกษาการทำเหมืองแร่ประเภทนี้ในเชิงนโยบายก่อนมีการพิจารณาอนุมัติโครงการ ซึ่งผลสรุปที่ออกมาได้มีส่วนสำคัญในสนับสนุนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการของกลุ่มอนุรักษ์เป็นอย่างมาก โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯเองยังได้หยิบยกเอาประเด็นความเห็นและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุมัติโครงการผลักดันให้มีการศึกษาเหมืองแร่โพแทชในเชิงยุทธศาสตร์ทั่วภาคอีสาน หรือ SEA มาอย่างต่อเนื่อง

สุดท้ายในครั้งที่สามกลุ่มอนุรักษ์ฯได้ต่อสู้ผ่านกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวปกป้องสิทธิชุมชนจนแกนนำชาวบ้าน 5 คนถูกบริษัท เอเชีย แปซิฟิค โปแตช คอร์ปอเรชั่น จำกัด แจ้งความดำเนินคดีเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2549 ในข้อหาบุกรุกและทำลายหมุดปักเขต 4 ต้นในเขตพื้นที่ที่วางแผนให้เป็นโรงแต่งแร่ของบริษัทฯ การต่อสู้ในชั้นศาลแกนนำทั้ง 5 คน ได้ให้การปฏิเสธข้อกล่าวหาทั้งหมดพร้อมกับหยิบยกสาระสำคัญในมาตรา 46 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาเป็นแหล่งอ้างอิงสิทธิในการต่อสู้ในชั้นศาล โดยในวันที่ 20 ธันวาคม 2550 ศาลได้มีคำพิพากษาฟ้อง ผลการตัดสินได้ก่อให้เกิดผลในเชิงบวกต่อกลุ่มอนุรักษ์ฯได้มากในแง่ของการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ร่วมขบวนการที่รับรู้ได้ถึงชัยชนะที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เพิ่มพลังให้กับขบวนการต่อสู้ของชาวบ้านเนื่องจากความกลัวต่อความผิดในการเคลื่อนไหวต่อสู้กับอำนาจรัฐที่กดทับศักยภาพของชาวบ้านได้ถูกไล่ออกไปจากความรู้สึกของชาวบ้านเป็นลำดับ

ดังนั้น ผลสำเร็จจากการต่อสู้ผ่านการใช้กฎหมายเป็นแหล่งอ้างอิง ตามช่องทางของระบบการเมืองปกติของกลุ่มอนุรักษ์ฯในทุกครั้ง จึงได้นำมาซึ่งการระดมด้านความชอบธรรมให้กับขบวนการต่อสู้ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯมาโดยตลอด เนื่องจากผลสรุปจากการต่อสู้ทุกครั้งได้เป็นเครื่องพิสูจน์ให้สาธารณะได้เห็นว่า การเคลื่อนไหวปกป้องสิทธิ ปกป้องทรัพยากรของชาวบ้านนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องไม่ไร้เหตุไร้ผลและสามารถสร้างความโน้มเอียงให้สังคมตัดสินใจให้การสนับสนุนการต่อสู้ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ประเด็นปัญหาหรือแนวทางในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการต่อสู้ในแต่ละครั้งยังมีส่วนในการสนับสนุนข้อเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์ฯให้มีน้ำหนักและสร้างเงื่อนไขในการต่อรองได้เป็นลำดับ

2. ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบปกติ

2.1 การกดดัน

จากประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯทำให้พวกเขาว่าการต่อสู้เรียกร้องให้รัฐเข้ามาแก้ไขปัญหา การเรียกร้องให้รัฐปฏิบัติตามข้อเสนอ หรือแม้กระทั่งการเรียกร้องให้รัฐและบริษัทเหมืองแร่ดำเนินกระบวนการตัดสินใจโครงการและการผลักดันโครงการให้เกิดความเป็นธรรม เคารพสิทธิของชุมชน ด้วยยุทธวิธีการเคลื่อนไหวตามช่องทางระบบการเมืองปกติ มักถูกเพิกเฉยและถูกละเมิดต่อกติกาที่ตกลงร่วมกันอยู่เสมอ การกดดันซึ่งเป็นยุทธวิธีที่อยู่นอกเหนือกลไกการทำงานของรัฐจึงเป็นรูปแบบการตอบโต้ที่กลุ่มอนุรักษ์ฯใช้เพื่อให้ข้อเรียกร้องได้รับการตอบสนอง กดดันให้ฝ่ายต่างๆหยุดการกระทำที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งกดดันให้รัฐยอมเปิดโต๊ะเจรจากับกลุ่มอนุรักษ์ฯอย่างเสมอหน้าเท่าเทียมมาโดยตลอดทั้งนี้รูปแบบการกดดันที่ชาวบ้านได้เลือกใช้มีอยู่อย่างหลากหลาย มีต้นทุนที่ขบวนการจะต้องจ่ายมีเป้าหมายและระดับของการสร้างแรงสั่นสะเทือนที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเคลื่อนไหวในแต่ละช่วงตอนด้วย ดังนั้นจึง

สามารถจำแนกยุทธวิธีการกดดันที่กลุ่มอนุรักษ์ฯได้เลือกใช้ตอบโต้กลุ่มเป้าหมายในสถานการณ์ต่างๆได้ดังต่อไปนี้

การเดินขบวนประท้วง เป็นยุทธวิธีการกดดันรูปแบบหนึ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ฯมักนำออกมาใช้ในสถานการณ์ที่วงจรการคัดค้านในประเด็นใดประเด็นหนึ่งตามช่องทางของระบบการเมืองปกติไม่ได้รับการตอบสนอง การเดินขบวนประท้วงจึงเป็นยุทธวิธีที่กลุ่มอนุรักษ์ฯใช้ในการกดดันผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหานั้นๆในทางอ้อม โดยการมุ่งสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ถึงความไม่เป็นธรรม ความไม่โปร่งใสของกระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา รวมทั้งตีแผ่ให้สังคมได้รับรู้ถึงโฉมหน้าและพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องที่ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาที่กลุ่มอนุรักษ์ฯจำต้องออกมาเคลื่อนไหวคัดค้าน เพื่อให้สิ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ฯสื่อสารออกไปสู่สังคมนั้นกลายเป็นประเด็นที่อยู่ในกระแสของสังคมและย้อนกลับมากดดันผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาดังกล่าวให้ปฏิบัติทางหนึ่งทางใดที่เป็นการตอบสนองข้อเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์ฯ

ทั้งนี้ในสถานการณ์หนึ่งๆ การเดินขบวนประท้วงของกลุ่มอนุรักษ์ฯก็มีได้เป็นยุทธวิธีที่ถูกนำมาใช้อย่างโดดเดี่ยว โดยมากมักถูกใช้ควบคู่กับการชุมนุมประท้วงอยู่เสมอๆ ภายใต้วงจรของการกดดัน ยุทธวิธีการเดินขบวนประท้วงจะถูกนำออกมาใช้ก่อนที่วงจรของยุทธวิธีการกดดันจะเคลื่อนตัวไปสู่การใช้ยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงในท้ายที่สุด หากพิจารณาในแง่เป้าหมายของมันที่นอกเหนือจากที่กล่าวไปข้างต้น การเดินขบวนประท้วงจึงเป็นเสมือนเครื่องมืออย่างหนึ่งซึ่งช่วยในการปลุกเร้าอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ร่วมขบวนการต่อประเด็นปัญหาที่พวกเขาเป็นฝ่ายถูกกระทำให้เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการหนุนเสริมให้การกดดันด้วยยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงมีความเกรี้ยวกราดและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การกดดันแบบจรรยาบรรณ เป็นยุทธวิธีการกดดันในลักษณะของการเผชิญหน้าแบบประชิดตัวเป้าหมาย โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯจะใช้กลุ่มสตรีเหล็กซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านผู้หญิงที่ได้ฝึกปรือการกดดันด้วยยุทธวิธีแบบจรรยาบรรณมาอย่างซ้ำซ้อนให้เข้ามาปฏิบัติการภายใต้ยุทธวิธีนี้ กล่าวคือ ในสถานการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพลีเมทของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทั้งในส่วนของรัฐและบริษัทเหมืองแร่ฯ ในลักษณะที่กลุ่มอนุรักษ์ฯตีความว่าเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรม บิดเบือนต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ขาดความโปร่งใสในการปฏิบัติ ตลอดจนล่อไปในทางยุยงปลุกปั่นให้เกิดความแตกแยกของคนในพื้นที่ หรือเป็นการพยายามที่จะเข้ามาแย่งชิงแนวร่วมในพื้นที่ให้เข้าสนับสนุนฝ่ายตน กลุ่มสตรีเหล็กก็จะเคลื่อนไหวตอบโต้ด้วยยุทธวิธีแบบจรรยาบรรณซึ่งมีเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับว่าเป้าหมายนั้นเป็นระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มบุคคล หากเป็นระดับบุคคลกลุ่มสตรีเหล็กก็จะเคลื่อนไหวตอบโต้ในจำนวนที่ไม่มากนัก ประมาณ 10-20 คน เข้าไปเผชิญหน้าแบบประชิดตัวพร้อมกับการว่ากล่าวตักเตือน ห้ามปรามให้เป้าหมายหยุดการกระทำที่กำลังดำเนินการอยู่อย่างสิ้นเชิง ยุทธวิธีการกดดันแบบจรรยาบรรณเพื่อตอบโต้เป้าหมายในระดับบุคคลจึงมีเป้าหมายในการ “ช่มขวัญ” ให้คู่ต่อสู้ตื่นตระหนกตกใจมากเสียกว่าการมีเป้าหมายในการข่มขู่คุกคามหรือเข้าประหัตประหารด้วยความรุนแรง หากเป็นการตอบ

ได้เป้าหมายในระดับกลุ่มบุคคล จำนวนของกลุ่มสตรีเหล็กก็จะมีเพิ่มมากขึ้นเป็นสองถึงสามเท่าตัว เพื่อเพิ่มอิทธิพลในการกดดัน ทั้งนี้จากประสบการณ์การต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ที่ผ่านมา การตอบโต้เป้าหมายในระดับบุคคลด้วยยุทธวิธีการกดดันแบบจรรยาบรรณนั้นก็มีเป้าหมายในการ “สกัดกั้น ขัดขวาง” กลุ่มบุคคลเป้าหมายเพื่อไม่ให้สามารถดำเนินการได้ตามเป้าประสงค์ ดังเห็นได้จากการเข้าขัดขวางกลุ่มเจ้าพนักงานรังวัดของกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของบริษัทเหมืองแร่ ไม่ให้สามารถดำเนินการรังวัดปักหมุดเขตค่าขอประทานบัตรพื้นที่โครงการฯ ในช่วง พ.ศ. 2547- พ.ศ. 2549 หรือการขัดขวาง สกัดกั้นไม่ให้กลุ่มเจ้าหน้าที่ฝ่ายมวลชนสัมพันธ์ของบริษัทเหมืองแร่เข้ามาทำกิจกรรมมวลชนสัมพันธ์กับชุมชนในพื้นที่โครงการฯ เป็นต้น

ดังนั้น การใช้ยุทธวิธีแบบจรรยาบรรณของกลุ่มอนุรักษ์ จึงเป็นการกดดันที่หวังผลแบบเฉพาะหน้าในแต่ละสถานการณ์ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า การกดดันด้วยยุทธวิธีนี้จะประสบผลสำเร็จในทุกครั้ง ซึ่งในหลายสถานการณ์แม้จรรยาบรรณการกดดันได้เคลื่อนตัวจากยุทธวิธีไปสู่การกดดันด้วยยุทธวิธีอื่นที่สามารถเพิ่มอิทธิพลให้กับ การกดดันและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า โดยเฉพาะการ “ชุมนุมประท้วง”

การนั่งประท้วง เป็นอีกยุทธวิธีหนึ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ได้เลือกใช้ในลักษณะของการหนุนเสริมร่วมกับยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงให้มีพลังอำนาจในการกดดันมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ การกดดันด้วยการนั่งประท้วงมักถูกกลุ่มอนุรักษ์นำออกมาใช้ในสถานการณ์ที่มีการชุมนุมประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดเพื่อกดดันให้ผู้ว่าราชการจังหวัดยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องหรือยอมออกมาเจรจาอย่างเป็นทางการกับทางกลุ่มอนุรักษ์ เมื่อการกดดันด้วยยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงได้ยืดเยื้อจนทางแกนนำชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนได้ประเมินร่วมกันแล้วว่า การชุมนุมประท้วงเพียงวิธีเดียวไม่สามารถกดดันให้ผู้ว่าราชการจังหวัดปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายได้ กลุ่มอนุรักษ์ก็จะส่งกลุ่มสตรีเหล็กขึ้นไปนั่งกดดันจนเต็มบริเวณหน้าห้องทำงานผู้ว่าฯ นั่งไปเรื่อยๆ ด้วยความสงบ อดทน สันติ ไร้ความรุนแรง โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินของทางราชการ จนกว่าผู้ว่าฯ จะยอมปฏิบัติตามทางหนึ่งทางใดตามข้อเรียกร้อง เมื่อการนั่งประท้วงกดดันได้ดำเนินไปอย่างเนิบๆ จนรวมกับการชุมนุมกดดันด้านล่างซึ่งมีเหล่าแกนนำชาวบ้านได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นปราศรัยอย่างต่อเนื่อง ท้ายที่สุดการใช้ยุทธวิธีทั้งสองในการกดดันร่วมกันก็มักที่จะประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายอยู่เสมอ

การชุมนุมประท้วง การกดดันด้วยการชุมนุมประท้วงเป็นยุทธวิธีการกดดันที่มีต้นทุนที่กลุ่มอนุรักษ์ต้องจ่ายสูงมากกว่าการกดดันในรูปแบบอื่นๆ ถึงกระนั้นก็มักเป็นยุทธวิธีที่กลุ่มอนุรักษ์ได้เลือกใช้บ่อยครั้งที่สุด เมื่อช่องทางการต่อสู้ด้วยยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในระบบปกติติดตัน หรือยุทธวิธีการกดดันด้วยยุทธวิธีการอื่นไม่สามารถสร้างแรงสั่นสะเทือนให้ผู้มีอำนาจตอบสนองตามจุดมุ่งหมายของขบวนการในประเด็นที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องได้ เกี่ยวกับประเด็นนี้ หัวหน้าองค์กรนักพัฒนาเอกชนได้ให้ความเห็นว่า

“การชุมนุมมันขึ้นอยู่กับประเด็นที่เฮลิตาม ยกตัวอย่างเรื่องผังเมือง เขาเห็นว่าผังเมือง(ผังเมืองจังหวัด-ผู้เขียน) มาแต่ම්สี่บ้านพวกเขาเป็นสิม่่วงเฮาก็ต้องไปยื่นหนังสือคัดค้านนั้นชั้นแรก แล้วมือที่เฮลิตาประชุมผลักดันประเด็นนี้ให้ได้ เฮากะต้องไปหลายชั้น มันก็มีพัฒนาการของมัน การรังวัดกะเหมือนกัน ตอนแรกเฮาก็ไปยื่นหนังสือ หนักเข้าเขาบ่หยุด เฮาก็เริ่มมีการชุมนุม การชุมนุมปิดถนนกะคือกัน ซึ่งก่อนหน้านั้นเฮาเข้าไปพบผู้ว่า ขอให้ยุติการประชุมอยู่จังหวัด เฮาบ่เห็นนำกับกรรมการชุดนั้น เพราะเป็นกรรมการที่ชีววางแผนลงพื้นที่(เร่งรัดให้เกิดกระบวนการประธานบัตรโครงการ) แต่ผู้ว่าฯ รับข้อเสนอ ต้องให้มีการประชุม เฮาก็จำเป็นต้องปิดถนนชุมนุม ก็นี่ไงมันเป็นไปตามลำดับ ถ้าบ่จำเป็นก็จะบ่ชุมนุม เพราะการประชุมคือการเล่นไฟเกหน้าตัก เกหมดหน้าตัก มันมีต้นทุนสูง ต้องมันใจอีหลี ต้องคิดว่าไฟในมือเฮาใหญ่ลิชนะ มันเกี่ยวกับไทบ้านเฮาน่า คือเฮาเห็นภาพการประชุมกว่าสิมาเป็นการประชุมได้นี้มันหนกนะ หนึ่งการทำความเข้าใจกับพี่น้อง เฮาบ่แม่น มือรับจ้าง การทำความเข้าใจกับพี่น้องเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการชุมนุม แล้วกะการประชุมมันมีเรื่องอารมณ์ของชาวบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องนำ ตอนชุมนุมนี้ชาวบ้านมีความอีเก็ม ช่นชุมนุมแล้วบ่มีผลอีหยงชาวบ้านก็ลิดอดใจ เทื่อหลังเขาก็ลืออยากมา เพราะชาวบ้านเองเขาก็คาดหวังว่าเฮลิตาชนะ การชุมนุมมันเลยขึ้นง่ายแต่ลงยาก คือต้องเก็บชัยชนะ เก็บแต่็มให้ได้ทุกเทื่อ ให้ได้ใจชาวบ้านนำ” (การประชุมมันขึ้นอยู่กับประเด็นที่เราจะตามยกตัวอย่างเรื่องผังเมือง เราเห็นว่าผังเมือง มาแต่็มสี่บ้านพวกเราเป็นสิม่่วง เราก็ดองไปยื่นหนังสือคัดค้าน นั้นชั้นแรก แล้ววันทีเขาจะประชุมผลักดันประเด็นนี้ให้ได้ เราก็ดองไปเยอะชั้น มันก็มีพัฒนาการของมัน การรังวัดก็เหมือนกัน (การรังวัดเขตคำขอประธานบัตรโครงการเกิดขึ้นในช่วงพ.ศ.2547-ผู้เขียน) ตอนแรกเราก็ดองไปยื่นหนังสือ หนักเข้าเขาไม่หยุด เราก็ดองมีการชุมนุม การชุมนุมปิดถนนเหมือนกัน ซึ่งก่อนหน้านั้นเราเข้าไปพบผู้ว่าราชการฯ ขอให้ยุติการประชุมอยู่จังหวัด เราไม่เห็นด้วยกับกรรมการชุดนั้น เพราะเป็นกรรมการที่จะวางแผนลงพื้นที่ แต่ผู้ว่าราชการฯ ไม่รับข้อเสนอ ต้องให้มีการประชุม เราก็ดองจำเป็นต้องปิดถนนชุมนุม ก็นี่ไงมันเป็นไปตามลำดับ ถ้าไม่จำเป็นก็จะไม่ชุมนุม เพราะการประชุมคือการเล่นไฟเกหน้าตัก เกหมดหน้าตัก มันมีต้นทุนสูง ต้องมันใจจริง ๆ ต้องคิดว่าไฟในมือเราใหญ่ จะชนะ มันเกี่ยวกับชาวบ้านเราด้วย คือเราเห็นภาพการประชุมกว่าจะมาเป็นการประชุมได้นี้มันหนกนะ หนึ่งการทำความเข้าใจกับพี่น้อง เราไม่ใช้มือรับจ้าง การทำความเข้าใจกับพี่น้องเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการชุมนุม แล้วก็การประชุมมันมีเรื่องอารมณ์ของชาวบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องนำ ตอนชุมนุมนี้ชาวบ้านมีความอีเก็ม ถ้าชุมนุมแล้วไม่มีผลอะไรชาวบ้านก็จะลิดอดใจ คร้งหลังเขาก็จะไม่อยากมา เพราะชาวบ้านเองเขาก็คาดหวังว่าเขาจะชนะ การชุมนุมมันเลยขึ้นง่ายแต่ลงยาก คือต้องเก็บชัยชนะ เก็บแต่็มให้ได้ทุกคร้ง ให้ได้ใจชาวบ้านด้วย)

ภาพที่ 12 การเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วง (กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี, 2550)

จากข้างต้น การชุมนุมจึงเป็นยุทธวิธีการกดดันที่กลุ่มอนุรักษ์ฯได้นำออกมาใช้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มอำนาจหรือสร้างอิทธิพลให้กลุ่มอนุรักษ์ฯสามารถกดดันให้ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องหรือ การกดดันให้รัฐยอมเปิดโต๊ะเจรจาเพื่อให้เกิดการต่อรองที่เสมอหน้าเท่าเทียม

นอกจากการชุมนุมจะมีเป้าหมายเพื่อการกดดันให้เกิดการเจรจาแก้ไขปัญหาล้วนแล้ว ในแง่ของการพัฒนาความเข้มแข็งให้กับขบวนการเคลื่อนไหวเอง การชุมนุมประท้วงยังได้ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ถึงความเหน็ดเหนื่อย ความทุกข์ยากร่วมกัน การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และการช่วยเหลือแบ่งปัน สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการถักทอความสัมพันธ์ของชาวบ้านผู้ร่วมขบวนการให้เกิดความแน่นแฟ้น กลมเกลียวและเกิดสำนึกร่วมกันในความเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ขบวนการต่อสู้เกิดความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) ที่เข้มแข็ง อย่างที่ชาวบ้านคนหนึ่งที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์บางตอนช่วงที่ได้เรียนรู้จากการเคลื่อนไหวในสถานการณ์การชุมนุมประท้วงนำพิบูลเงิน ได้เล่าว่า

“เวลามีการเดินขบวน มีการชุมนุมแม่ลืมห่อข้าวไปนำหลายเทื่อ หมู่พวกเพิ่นก็เอ็นแม่กินนำทุกเทื่อ หมวดเพิ่นห่อข้าวมา ก็ห่อมาตลอดไม่เคยขาด บ่มีไผ่ว่าอียังจึกเทื่อ มีแต่คนหวังดีต่อกัน ฮักแพงกัน นี่ละมันเฮ็ดให้กลุ่มเฮาเข้มแข็ง” (เวลามีการเดินขบวน มีการชุมนุมแม่ลืมห่อข้าวไปด้วยหลายครั้ง เพื่อนฝูงเขาก็เรียกแม่กินด้วยทุกครั้ง พวกเขาคือห่อข้าวมา ก็ห่อมาตลอดไม่เคยขาด ไม่มีใครว่าอะไรสักครั้ง มีแต่คนหวังดีต่อกัน รักกัน นี่ละมันทำให้กลุ่มเราเข้มแข็ง)

บริบทแวดล้อมของการชุมนุมประท้วง ยังมีส่วนที่ช่วยให้ชาวบ้านผู้ร่วมขบวนการที่ไม่เคยได้รับโอกาสให้แสดงบทบาทของตนเอง ได้เรียนรู้ที่จะพัฒนาศักยภาพและปลดปล่อย

ศักยภาพของตนเองที่ถูกเก็บงำด้วยความกลัวความผิดพลาด ความกลัวการทำให้ไม่สำเร็จออกมา เพื่อหนุนเสริมให้องค์กรการเคลื่อนไหวมีทรัพยากรสำหรับการเคลื่อนไหวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำชาวบ้านแถวสองที่ไม่ค่อยได้รับโอกาสในการแสดงบทบาทนำในการเคลื่อนไหวมากนัก ต่อประเด็นนี้พ่อคมแกนนำชาวบ้านที่พัฒนาศักยภาพของตนเองขึ้นท่ามกลางการเคลื่อนไหวต่อสู้จนสามารถแสดงบทบาทในระดับนำการเคลื่อนไหวทดแทนและหนุนเสริมแกนนำที่มีบทบาทนำในช่วงก่อนหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้เล่าว่า

“แต่ก็พ่อคือลึกล้ำแล้ว ได้แต่หลบอยู่หลังหมู่ พ่อได้เรียนรู้แนวทางจากหัวหน้า ได้ไปชุมนุมต่อสู้มาหลายหม่อง ข้อมูลก็รู้หลายชิ้น พ่อเลยมีความมั่นใจ กล้าที่ลึกลับไม่ค์แล้ว เดียวนี้มีความมั่นใจหลายชิ้น บ่ย่านคือเก่า มีแต่อยากลิ่วไว้ให้ผู้อื่นรู้ข้อมูลคือเฮา แ่งหลาย แ่งดี” (แต่ก่อนพ่อหรือจะกล้าพูด ได้แต่หลบอยู่หลังเพื่อน พ่อได้เรียนรู้แนวทางจากหัวหน้า ได้ไปชุมนุมต่อสู้มาหลายที่ ข้อมูลก็รู้มากขึ้น พ่อเลยมีความมั่นใจ กล้าที่จะจับไม้ค์พูด เดียวนี้มีความมั่นใจมากขึ้น ไม่กลัวเหมือนเดิม มีแต่อยากจะพูดให้คนอื่นรู้ข้อมูลเหมือนเรา ยิ่งเยอะยิ่งดี)

นอกจากนี้ การชุมนุมประท้วงยังสัมพันธ์กับความเข้มแข็งขององค์กรการเคลื่อนไหวอีกด้วย กล่าวคือเหรียญนั้นย่อมมีอยู่สองด้านฉันท์ใด การชุมนุมประท้วงก็มีอยู่สองด้านฉันท์นั้น ด้านหนึ่งหากการเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วงสามารถกดดันให้ฝ่ายรัฐทำตามข้อเรียกร้องขององค์กรการเคลื่อนไหวได้ ผู้ร่วมขบวนการก็จะเกิดความฮึกเหิม มีกำลังใจ และทำให้ผู้ร่วมขบวนการเกิดความตระหนักร่วมกันถึงพลังอำนาจของพวกตนที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้แบบรวมหมู่ ซึ่งสามารถก่อแรงสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งพวกเขาเองก็ไม่เคยคิดว่ามันจะมีทางเป็นได้ สิ่งนี้เองที่มีส่วนทำให้ชาวบ้านสามารถปลดปล่อยความกลัว (กลัวเจ้ากลัวนาย กลัวการกระทำผิดกฎหมาย) และความคิดที่มองตนเองว่าผู้ไร้อำนาจ ไร้สิทธิ ไร้เสียง ที่กักขังศักยภาพของพวกเขามาไว้ และนำศักยภาพของตนเองออกมาขับเคลื่อนขบวนการต่อสู้ให้เกิดพลังอำนาจในการตอบโต้ต่อตรง และสร้างสรรค์ปั้นแต่ง ให้ขบวนการเติบโตอย่างเข้มแข็ง ทางกลับกันหากการชุมนุมประท้วง ไม่สามารถกดดันสร้างแรงสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขตามจุดมุ่งหมายขององค์กรการเคลื่อนไหวได้ ความล้มเหลวดังกล่าวก็จะย้อนกลับมาลดทอนความเข้มแข็งขององค์กรการเคลื่อนไหวลง เพราะผู้ร่วมขบวนการเองก็จะกลับมาสู่วิธีคิดและโลกทัศน์แบบเดิมๆที่ถูกห่อหุ้มไว้ด้วยความกลัว ความไร้ศักยภาพ และความด้อยอำนาจ รวมจนถึงองค์กรการเคลื่อนไหวเองก็จะมีภาพที่ติดลบในสายตาของผู้ร่วมขบวนการ ที่ไม่สามารถเป็นยานพาหนะนำพวกเขาไปสู่จุดมุ่งหมายที่คาดหวังร่วมกันได้ เกี่ยวกับประเด็นเรื่องความเชื่อมั่นของชาวบ้านที่มีต่อศักยภาพของการต่อสู้แบบรวมหมู่ พ่อสมบัติได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า

“เฮาต่อสู้กับรัฐกับเหมืองแร่ได้ทุกมือนี่ ก็เพราะว่าเฮามีกลุ่ม ขึ้นเฮารวมกลุ่มกัน เหนียวแน่นอยู่จั้งซี่ มันก็บ่มีไผมาเฮ็ดอีหยังเฮาได้ เหมืองมันก็มาสร้างบ่ได้” (เราต่อสู้กับรัฐกับ

เหมือนแร่ได้ทุกวันนี่ ก็เพราะว่าเรามีกลุ่ม ถ้าเรารวมกลุ่มกันเหนียวแน่นอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่มีใครมาทำอะไรได้ เหมือนมันก็มีมาสร้างไม่ได้)

ดังนั้นสำหรับกลุ่มอนุรักษ์ฯ การเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีนี้ในแต่ละครั้งจึงมีต้นทุนที่องค์กรการเคลื่อนไหวจะต้องจ่ายที่สูง เพราะมันไม่ใช่แค่การประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวในเชิงเป้าหมายของการเคลื่อนไหวเท่านั้น แต่มันยังเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับอารมณ์ความรู้สึกและความคาดหวังของผู้ร่วมขบวนการที่มีต่อองค์กรการเคลื่อนไหว ซึ่งถือเป็นตัวชี้วัดความอยู่รอด และการเติบโตขององค์กรการเคลื่อนไหวต่อไปอีกด้วย เพราะหากผู้ร่วมขบวนการหมดศรัทธาต่อองค์กรการเคลื่อนไหว พวกเขาก็พร้อมที่จะหยุดการสนับสนุนทรัพยากรให้แก่องค์กรการเคลื่อนไหวและหันหลังกลับไปสู่ชีวิตปกติของพวกเขาเช่นเดิม ด้วยเหตุนี้การเลือกเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ในแต่ละเหตุการณ์ ผู้นำรวมหมู่ที่มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดต่อทิศทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ฯ จึงต้องประเมินเงื่อนไขสถานการณ์ และโครงสร้างโอกาสทางเมือง ตลอดจนการทำความเข้าใจกับผู้ร่วมขบวนการอย่างต่อเนื่อง ก่อนมีการตัดสินใจเคลื่อนไหวด้วยวิธีการชุมนุมประท้วง เพราะการชุมนุมประท้วงต้องประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและได้ใจชาวบ้านด้วย

2.2 การสื่อสารกับสาธารณะ

การสื่อสารกับสาธารณะถือเป็นยุทธวิธีหนึ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ใช้ในการสื่อสารกับสังคม กว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้หยิบยืมวิธีการสื่อสารที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้มีการใช้อยู่เป็นการทั่วไปมาใช้และประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมในการสื่อสารกับสาธารณะรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมาอย่างหลากหลาย ได้แก่

2.2.1 การรณรงค์ เป็นยุทธวิธีที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ใช้สื่อสารกับสังคม โดยเริ่มจากการรณรงค์ในชุมชนต่าง ๆ รอบพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทช (แหล่งอุดรใต้) แล้วขยายการรณรงค์ไปสู่ชุมชนในเขตพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทช (แหล่งอุดรเหนือ) และเขตชุมชนเมืองในตัวจังหวัด เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารในขบวนการรณรงค์มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการถือป้ายผ้าที่เขียนข้อความที่ต่าง ๆ ตามแต่ประเด็นที่ต้องการสื่อสารออกไป เช่น “ไปแดชมานาล่มดินเค็ม” “ไปแดชมาปูปลาตายหมด” “พ.ร.บ.แร่ขายชาติขายแผ่นดิน” เป็นต้น การปราศรัยของแกนนำชาวบ้านผ่านรถขยายเสียง การแจกใบปลิวตามบ้านเรือนและผู้คนที่เดินผ่านไปมา กลุ่มผู้หญิงวัยกลางคนและผู้เฒ่าผู้แก่มักจะได้แสดงบทบาทในส่วนนี้ ในช่วงหลังเมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนคนอีกถิ่นขึ้นมาเด็ก ๆ เยาวชนจึงได้เข้ามาแสดงบทบาทนี้ร่วมกับกลุ่มผู้หญิง และการเดินเข้าหาผู้คนตามบ้านเรือนเพื่อบอกเล่าข้อมูล รูปแบบของขบวนการรณรงค์ยังปรากฏให้เห็นอยู่สองลักษณะด้วยกันคือ การเดินขบวนรณรงค์ และการนั่งรณรงค์ซึ่งขบวนการรณรงค์จะมีรูปแบบไหนก็มักจะขึ้นอยู่กับระยะทางในการรณรงค์เป็นหลัก

นอกจากนี้ การรณรงค์ ยังมีนัยที่แตกต่างจากการเดินขบวนประท้วง กล่าวคือ การรณรงค์นั้นมุ่งสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสังคมเป็นหลัก และมีท่าทีที่ไม่แข็ง

กร้าวเหมือนการเดินทางประท้วง ที่มักมุ่งสื่อสารกับสังคมด้วยนัยแห่งการประท้วงต่อความอยุติธรรม และสร้างบรรยากาศแห่งการประท้วงเพื่อกระตุ้นให้เกิดแรงสั่นสะเทือนไปถึงตัวการที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ระบุว่า เป็นผู้สร้างปัญหา หรือเป็นต้นตอแห่งปัญหาความขัดแย้งในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ในแง่ของอารมณ์และความรู้สึกของผู้ร่วมเคลื่อนไหวเอง การณรงคค์จะมีความนุ่มนวลและประนีประนอมมากกว่าการเดินทางประท้วง อีกทั้งการณรงคค์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเพื่อเตรียมความพร้อมของผู้ร่วมขบวนการตื่นตัวต่อบรรยากาศการเคลื่อนไหวและเชื่อกำลังพล ไปพร้อม ๆ กับการสร้างบรรยากาศให้เกิดการสื่อสารภายในองค์กรการเคลื่อนไหว ให้ผู้ร่วมขบวนการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างการไหลเวียนของข้อมูลทักษะ ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดระหว่างผู้ร่วมขบวนการด้วยกันเอง รวมถึงเป็นการถักทอสายใยสัมพันธ์ระหว่างกันให้องค์กรการเคลื่อนไหวเกิดความเป็นปึกแผ่น ตลอดจนเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ร่วมขบวนการนอกเหนือจากหมู่แกนนำได้มีส่วนร่วมกับองค์กรการเคลื่อนไหวมากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนลูกหลานของชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ถูกคาดหวังให้ต้องเข้ามาสานต่อแนวทางของคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ ให้มีโอกาสได้รับการขัดเกลาเพื่อให้มีค่านิยมและวัตรปฏิบัติเดียวกัน

ภาพที่ 13 การเดินขบวนรณรงคค์ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ (ฐาгур สรวงศ์ลิริ, 2552)

2.2.2 การสื่อสารผ่านสัญลักษณ์สมัยใหม่ เครื่องมือในการสื่อสารอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มอนุรักษ์ก็คือการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสาร ได้แก่ การทำสติ๊กเกอร์ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มที่มีรูป เกลือ ปลา นาข้าว และเขียนข้อความไว้ด้านล่างว่า “เกลือ ปลา นา ข้าว รากเหง้าคนอีสาน” การทำเสื้อประจำกลุ่มสีเขียว มีสัญลักษณ์ของกลุ่มอยู่บนอกและด้านหลังเขียนข้อความว่า “พลิกฟื้นแผ่นดินด้วยเกษตรอินทรีย์ ไร้ปุ๋ยเคมี ไม่มีเหมืองแร่โพแทช” สวมใส่เสื้อในการเคลื่อนไหวชุมนุม การเดินขบวนรณรงค์ หรือแม้กระทั่งงานศพของสมาชิกในกลุ่มชาวบ้านก็จะพร้อมใจกันใส่เสื้อเขียวเข้าร่วมงาน การทำธงสีเขียวมีตราสัญลักษณ์ของกลุ่มอยู่ตรงกลางแล้วนำไปปักไว้หน้าบ้านแต่ละหลังภายในชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีการทำสติ๊กเกอร์ที่มีสัญลักษณ์คัดค้านโครงการ โดยเขียนคำว่า “STOP POTASH IN UDONTHANI” ติดไว้ตามรถ การเขียนแผ่นผ้าซึ่งมีทั้งข้อความเรียกร้องและการคัดค้านติดไว้ตามรั้วหน้าบ้าน ได้แก่ “เหมืองแร่โพแทชทำลายทรัพยากร ลิตรอนสิทธิชุมชน ทำคนแตกแยก” “นายทุนจะใหญ่กว่าชุมชนไม่ได้” เป็นต้น

ภาพที่ 14 การสื่อสารผ่านป้ายผ้า ธง และข้อความบนเสื้อ (ฐากร สรวงศ์ลิริ, 2552)

2.2.3 การสื่อสารผ่านช่องทางสื่อกระแสหลัก กลุ่มอนุรักษ์ฯจะมีนักพัฒนาเอกชนหนุ่มสาวไฟแรงในพื้นที่ที่เคยเป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยทำงานในส่วนนี้ เพราะงานด้านนี้ยังเป็นข้อจำกัดของชาวบ้านอยู่ค่อนข้างมาก กลุ่มนักพัฒนาเอกชนจะมีทักษะในด้านนี้ดีจึงเข้ามารับหน้าที่แทนชาวบ้านในการเขียนข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ฯ หรือข่าวการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการดำเนินโครงการของฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องแล้วส่งข่าวไปลงตีพิมพ์ตามหนังสือพิมพ์ทั้งในส่วนของหนังสือพิมพ์หัวสีในท้องถิ่นในจังหวัด เช่น หนังสือพิมพ์ข่าวท้องถิ่น และหนังสือพิมพ์หัวขาวระดับประเทศ เช่น มติชน ผู้จัดการ เนชั่น ไทยโพสต์ ฯลฯ รวมถึงการเชิญสื่อมวลชนลงมาทำข่าวในพื้นที่เมื่อมีการเคลื่อนไหวชุมนุม

2.2.4 การสื่อสารผ่านสื่อกระแสรอง เพื่อสนองตอบต่อกลุ่มเป้าหมายก็เป็นเครื่องมือในการติดต่อกับสังคมที่สำคัญ ได้แก่ การส่งข่าวและเขียนบทความไปลงเว็บไซต์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ Thai NGO.org esaanvoice.net เป็นต้น และวารสารกึ่งวิชาการและการเมือง ได้แก่ ฟาเดียวกัน เป็นต้น การติดต่อวารสารที่ดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชน หรือนิตยสารที่สามารถเข้าถึงชนชั้นกลางได้อย่าง วารสารโลกสีเขียวและนิตยสารคดี มาเก็บข้อมูลในพื้นที่และจัดทำสิ่งพิมพ์ที่ นลินี ตันธุนิธย์ (2550) เรียกว่าสิ่งพิมพ์ที่มีรูปแบบอยู่นอกขอบของสิ่งพิมพ์ “ทางวิชาการ” ซึ่งเป็นการเขียนบทความขนาดสั้นมีภาพประกอบ มีบทสัมภาษณ์ชาวบ้านเป็นการยืนยันว่าเป็นคำพูดของ “คนใน”

2.2.5 การผลิตสื่อของตัวเองเพื่อสื่อสาร ก็เป็นอีกความพยายามหนึ่งของกลุ่มอนุรักษ์ฯที่จะก้าวข้ามข้อจำกัดของการสื่อสารผ่านสื่อกระแสหลักที่มักไม่สามารถตอบสนองพื้นที่ข่าวหรือข้อมูล ความรู้ และข้อเท็จจริงของชาวบ้านได้ทุกแง่มุมอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันการสื่อสารผ่านสื่อที่ผลิตเองยังเป็นการถ่วงดุลเนื้อหาของสื่อกระแสหลักไปพร้อม ๆ กับการนำเสนอปัญหาและความต้องการของตนเองออกไปสู่สังคมที่ค่อนข้างจะเป็นอิสระ รูปแบบสื่อที่กลุ่มอนุรักษ์ฯได้สร้างขึ้นก็มีหลากหลายประเภทและได้พัฒนาต่อยอดไปตามจังหวะโอกาสที่สัมพันธ์กับทรัพยากรภายในองค์กร รวมถึงบริบททางสังคม การเมืองที่ห้อมล้อมการเคลื่อนไหวแต่ละช่วงเวลา เช่น การทำจัดจดหมายข่าวชุมชนคนฮักถิ่นฉบับรายเดือน ซึ่งเป้าหมายหลักก็เพื่อนำเสนอการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ฯ และนำเสนอบทความเกี่ยวกับนโยบายการจัดการแร่โพแทชหรือประเด็นสาธารณะอื่นๆให้สังคมได้ติดตามรับรู้อยู่ตลอด การทำสารคดีสั้นเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่เพื่อบอกเล่าตัวตนของชาวบ้านออกไปสู่สังคมให้รับรู้โดยการส่งไปออกอากาศผ่านโทรทัศน์ช่องทีวีไทย ช่วงนักข่าวพลเมืองหลังข่าวภาคค่ำ และการสร้างวิทยุชุมชนคนฮักถิ่น คลื่น 100.75 MHz เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้กับชาวบ้าน เป็นช่องทางการสื่อสารของผู้ถูกกดขี่ที่มักไม่ได้รับโอกาสในการแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับสิ่งที่พวกตนมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม วิทยุชุมชนจึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นปริณิณทลสาธารณะในการปลดปล่อยทางความคิดของชาวบ้านออกไปสู่ชุมชนและสาธารณะให้เกิดการถกเถียง ติดตามตรวจสอบโครงการและนโยบายพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน อีกแง่หนึ่งยังเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ของคนในชุมชนเพื่อยกระดับทางความคิดปลดปล่อยความกลัว ปลดปล่อยศักยภาพของชุมชนที่ถูกกดทับไว้ภายใต้วาทกรรมกระแสหลักเพื่อเตรียมความพร้อมในปรับตัวเพื่อตอบโต้ต่อรองกับกระแสการพัฒนาและกระแสสังคมจากภายนอกที่ถาโถมเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ดังนั้นวิถุชุมชนคนฮักถิ่นจึงเป็นสื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการพัฒนาประชาธิปไตยทางตรงแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์กำลังดำเนินการอยู่

การศึกษาจึงทำให้พบว่า กลุ่มอนุรักษ์จำเป็นต้องแสดงหาช่องทางทางกลสื่อสารกับสังคมในหลากหลายรูปแบบเพื่อสื่อสารกับสาธารณะให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งการสื่อสารภายในชุมชนรอบพื้นที่โครงการฯ เขตชุมชนเมืองในตัวจังหวัดและสังคมภายนอกให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกชนชั้นไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาโดยตรง กลุ่มคนชั้นกลางในตัวจังหวัด รวมจนถึงนักศึกษา นักวิชาการ อาจารย์ นักธุรกิจ ข้าราชการ และกลุ่มชนชั้นกลางที่มีสำนักสาธารณะทั่วไปในสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจถึงสภาพปัญหาและข้อเรียกร้อง อีกทั้งยังมีนัยแห่งการประท้วง การประณามไปพร้อมกับการตีแผ่สภาพการถูกกดขี่ข่มเหง การเป็นผู้ถูกรุกรานแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจากรัฐและทุน ความไม่ชอบมาพากลและความอยุติธรรมของกระบวนการผลักดันโครงการฯ บางครั้งสิ่งที่กลุ่มอนุรักษ์พยายามที่จะสื่อสารออกไปยังเป็นการสะท้อนให้สาธารณะได้เห็นถึงอัตลักษณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวในมิติของผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการแสดงออกในเชิงปริมาณ “ตัวเลข” ของจำนวนผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อปัญหา เพื่อขั้บเน้นให้กลุ่มคนต่าง ๆ เกิดความเห็นอกเห็นใจ เห็นพ้องต่อปัญหาต่อข้อเรียกร้องที่กลุ่มอนุรักษ์ได้สื่อสารออกไปร่วมกันและตัดสินใจเข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวขบวนการ นอกจากนี้การสื่อสารบางรูปแบบ เช่น การรณรงค์ ยังมีใช้มีเป้าหมายเพื่อสื่อสารกับสังคมเพียงมิติเดียว หากแต่ยังมีเป้าหมายในการเชื่อมร้อยความสมัคสมานสามัคคีของผู้ร่วมขบวนการให้เกิดความเป็นปึกแผ่นอีกด้วย

2.3 การสร้างเครือข่าย

กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ตระหนักมาโดยตลอดว่าการต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวไม่สามารถเคลื่อนไหวให้เกิดแรงสั่นสะเทือนไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามจุดมุ่งหมายได้ เนื่องจากขาดทรัพยากรในหลาย ๆ ด้านที่จะนำมาแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการต่อสู้ ดังนั้นเพื่อเอาชนะความไร้อำนาจกลุ่มอนุรักษ์ฯ จึงได้ระดมความช่วยเหลือจากกลุ่มบุคคลและองค์กรจากภายนอกในการผนึกพลังให้เกิดอำนาจในการต่อรองกับรัฐอย่างเสมอหน้ามาอย่างต่อเนื่อง การศึกษาพบว่า กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้แสวงหาพลังสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกอย่างหลากหลาย ซึ่งหากนำแนวคิดของ Zald and McCathy (1977, อ้างถึงใน วรกร แก้วนัย, 2547) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับแหล่งที่มาของทรัพยากรจากภายนอกที่องค์กรการเคลื่อนไหวระดมเข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวที่ได้แบ่งไว้สามประการคือ ประการแรก ทรัพยากรที่ได้จากบรรดาผู้มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Beneficiary Constituency) ประการที่สอง ทรัพยากรที่ได้จากบรรดาผู้มีจิตสำนึกในประเด็นปัญหานั้น แต่ไม่มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Constituencies) ประการที่สาม ทรัพยากรที่ได้จากบรรดา

ผู้ที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของขบวนการแต่ถูกจำกัดบทบาทเพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน (The Non constituency Institutional) จะสามารถวิเคราะห์กลุ่มเครือข่ายทรัพยากรของกลุ่มอนุรักษ์ได้ดังนี้

เครือข่ายบรรดาผู้มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Beneficiary Constituency) เช่น เครือข่ายชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการเหมืองแร่โพแทช 6 แห่งทั่วภาคอีสาน ได้แก่ จ.นครราชสีมา จ.ขอนแก่น จ.มหาสารคาม จ.สกลนคร และจ.ชัยภูมิที่รวมตัวกันเป็นคณะทำงานศึกษาและติดตามผลกระทบจากเหมืองแร่ภาคอีสาน (คต.อีสาน) และเครือข่ายชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการทำอุตสาหกรรมเกลือ อ.โนนไทย จ.นครราชสีมา ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ได้ผนึกพลังในการเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์เพื่อมุ่งผลักดันให้รัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการเกลือและโพแทชในภาคอีสานเสียใหม่ เนื่องจากแนวทางที่รัฐได้ดำเนินการอยู่นั้นไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนพื้นที่ปัญหาและจะนำมาซึ่งปัญหาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงต่อชุมชน ดังนั้นเครือข่ายเหล่านี้จึงถือเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ในการเคลื่อนไหวโดยตรง หากสามารถผลักดันให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการทรัพยากรเกลือหินและโพแทชในภาคอีสานได้ชาวบ้านในชุมชนพื้นที่ปัญหาของแต่ละเครือข่ายก็จะต้องรับผลกระทบจากโครงการพัฒนาด้วย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักธุรกิจผู้ประกอบการเกลือสินเธาว์ในพื้นที่ อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี ได้เข้ามาสนับสนุนจุดมุ่งหมายของกลุ่มอนุรักษ์อีกแรงหนึ่งซึ่งถือเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ในการเคลื่อนไหวโดยตรงเช่นเดียวกัน เนื่องจากหากมีการดำเนินการของโครงการเหมืองแร่โพแทชขึ้นในพื้นที่จังหวัดอุดรเกลือปริมาณมหาศาลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตแร่โพแทช ย่อมจะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางธุรกิจของผู้ประกอบการกลุ่มนี้ด้วย กลุ่มนี้จึงเข้าร่วมเคลื่อนไหวคัดค้านและมีบทบาทในส่วนของการเคลื่อนไหวต่อรองนายกรัฐมนตรีทางเศรษฐกิจ เช่น หอการค้า สมาอุตสาหกรรมในจังหวัด

ดังนั้น เครือข่ายบรรดาผู้มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Beneficiary Constituency) จึงเป็นแหล่งทรัพยากรที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ ในลักษณะของแนวร่วมในการเคลื่อนไหวเรียกร้องในรายประเด็น โดยเฉพาะประเด็นเรียกร้องให้รัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายเกลือหินและโพแทชในภาคอีสาน พันธมิตรเหล่านี้ได้เข้ามาช่วยความชอบธรรมให้กับการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์มีความชอบธรรมมากขึ้น และสอดคล้องต้องกันกับข้อเรียกร้องที่ให้มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย เนื่องจากได้สะท้อนให้รัฐบาลได้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับแนวทางดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นไม่ได้ส่งผลกระทบกับชาวบ้านเพียงแคในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานีเพียงพื้นที่เดียว แต่ผลกระทบนั้นได้ส่งผลในวงกว้างไปทั่วภาคอีสาน การแก้ไขปัญหายังรายพื้นที่เฉพาะจุดจึงไม่ใช่แนวทางที่เหมาะสม

เครือข่ายบรรดาผู้มีจิตสำนึกในประเด็นปัญหานี้ แต่ไม่มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Constituencies) ได้แก่ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับ

ภูมิภาค เช่นเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีสาน กลุ่มศึกษาปัญหาดินเค็มและการจัดการทรัพยากรแร่ภาคอีสาน คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.อีสาน) เครือข่ายสื่อภาคประชาชน ฯลฯ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับประเทศ เช่นโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) เครือข่ายนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน โครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่ มูลนิธิชีวิตไท (ราฟา) โครงการนิดิธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม คณะติดตามผลกระทบทรัพยากรแร่ (คตร.) และมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ฯลฯ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับโลก เช่น กลุ่มเฝ้าระวังด้านเหมืองแร่ทั่วโลก (Mining Watch) เครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ เช่น คณะทำงานศึกษาและติดตามโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี เครือข่ายนักวิชาการนิเวศน์วัฒนธรรมศึกษาอีสาน กลุ่มนักวิชาการอิสระ และกลุ่มนักศึกษา นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาจากการพัฒนาของรัฐทั่วประเทศ เช่น กลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มชาวบ้านคัดค้านเขื่อนปากมูล จ.อุบลราชธานี กลุ่มชาวบ้านคัดค้านโครงการท่อก๊าซไทยมาเลเซีย จ.สงขลา คณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าน้ำพอง 2 - อุดร 3 จ.อุดรธานี และกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูลุ่มน้ำลำพะเนียง จ.หนองบัวลำภู กลุ่มชาวบ้านคัดค้านเหมืองแร่ทองคำ จ.เลยและจ.พิจิตร กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนราษีไศล ฯลฯ

อาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการร่วมเคลื่อนไหวโดยตรง และกลุ่มเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทรัพยากรสำหรับการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ในหลายมิติด้วยกัน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสถานการณ์และบทบาทของแต่ละกลุ่มองค์กร กล่าวคือกลุ่มเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่จะหนุนเสริมในเรื่องของการเคลื่อนไหวคัดค้าน ตรวจสอบ ผลักดัน ในประเด็นเชิงนโยบาย การติดตามตรวจสอบคัดค้านกระบวนการอนุมัติโครงการฯของรัฐ สนับสนุนในด้านข้อมูลทางวิชาการ ข้อมูลทางกฎหมายให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของกลุ่มอนุรักษ์ฯ การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในรูปแบบของการจัดอบรม จัดสัมมนาฯลฯ และถ่ายทอดความรู้ทักษะ สำหรับการพัฒนาองค์กรการเคลื่อนไหว ตลอดจนการสนับสนุนด้านบุคลากรให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มอนุรักษ์ฯ มาโดยตลอด ส่วนภาคประชาสังคมในจังหวัดเองก็มีบทบาทสนับสนุนกลุ่มอนุรักษ์ฯ เข้มข้นมากในช่วงที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ เริ่มเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการในระยะแรก พ.ศ. 2545-2547 บทบาทของภาคประชาสังคมได้ดำเนินการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการแบบคู่ขนานกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีการตรวจสอบโครงการเหมืองแร่โพแทชในทุกประเด็นทั้งเรื่องของ กฎหมายแร่ พ.ศ. 2545 รายงาน EIA สัญญาสัมปทาน กระบวนการผลักดันโครงการฯ เป็นต้น มีการจัดเวทีวิชาการเกี่ยวข้องกับโครงการฯ ในมิติต่าง ๆ โดยเชิญนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขามาร่วมให้ข้อมูลความรู้แก่ประชาชนในจังหวัดและออกบรรยายให้ข้อมูลตามสถานศึกษาในจังหวัดอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับกลุ่มอนุรักษ์ฯ อยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน กระทั่งนำมาสู่การผลักดันให้รัฐบาลมี

การทบทวนแก้ไขสัญญาสัมปทาน ให้มีการจัดทำรายงาน EIA ฉบับใหม่ และเสนอให้มีการจัดรายงานประเมินผลกระทบทางสุขภาพหรือ HIA เพิ่มเติมเข้าไปในรายงาน EIA ด้วย ทางด้านเครือข่ายนักวิชาการนิเวศวัฒนธรรมอีสานและนักวิชาการอิสระ ได้เข้ามาสนับสนุนในเรื่องของการทำวิจัยนโยบายสาธารณะการจัดการเกลือในภาคอีสาน ซึ่งงานวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาผลกระทบของอุตสาหกรรมเกลือขนาดใหญ่ และได้นำเสนอแนวทางการในการจัดการเกลือให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน หลังจากมีงานวิจัยเกิดขึ้นประเด็นเรื่องเกลือพื้นบ้านในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรของชุมชนได้ถูกกระตุ้นให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะขึ้นมา และกลุ่มอนุรักษ์ก็ได้้นำประเด็นเรื่องเกลือพื้นบ้านไปขับเคลื่อนเป็นประเด็นเรียกร้องสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายการพัฒนาไปสู่การเคารพต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ส่วนเครือข่ายชาวบ้านผู้ประสบปัญหาจากการพัฒนาของรัฐนั้นจะสนับสนุนในเรื่องของการเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ระหว่างกันมากกว่าในด้านกำลังคน ทั้งนี้ในส่วนของการศึกษานับบทบาทในการสนับสนุนกลุ่มอนุรักษ์ยังไม่ชัดเจนมากนัก แต่ก็มีนักศึกษามาร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้งบางคราวผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนหลายกลุ่มหลายสถาบันเข้าออกในอาณาเขตของปริมณฑลสาธารณะแห่งนี้โดยตลอด

ดังนั้น เครือข่ายบรรดาผู้มีจิตสำนึกในประเด็นปัญหานั้น แต่ไม่มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Constituencies) จึงเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรสำหรับการเคลื่อนไหวและทรัพยากรสำหรับพัฒนาองค์กร เช่น ความรู้ ข้อมูลทักษะบางด้านที่จำเป็น ทรัพยากรเงิน และทรัพยากรมนุษย์ รวมจนถึงเป็นแนวร่วมเคลื่อนไหวกดดันในแต่ละประเด็นปัญหาที่กลุ่มอนุรักษ์ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องมาโดยตลอด อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประเด็นเรียกร้องของชาวบ้านกลายเป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

เครือข่ายบรรดาผู้ที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของขบวนการแต่ถูกจำกัดบทบาท เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน (The Non constituency Institutional) เช่น กลุ่ม ส.ว. ภาคประชาชนมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และอาจารย์ประจำบางส่วนที่ออกมาเคลื่อนไหวเป็นการส่วนตัว ครูโรงเรียนมัธยมในเขตพื้นที่โครงการฯ และข้าราชการระดับปฏิบัติการที่มีความเข้าใจการต่อสู้ของชาวบ้าน รวมถึงนักข่าวในองค์กรสื่อมวลชนระดับประเทศ แม้กลุ่มคนและองค์กรเหล่านี้จะถูกจำกัดบทบาทในการแสดงออกเนื่องจากเป็นบุคลากรและหน่วยงานของรัฐ แต่เครือข่ายทรัพยากรดังกล่าวก็มีส่วนสนับสนุนกลุ่มอนุรักษ์ได้มาก ทั้งในส่วนของความช่วยเหลือข้อมูลในด้านวิชาการ การทำให้ประเด็นเรื่องเหมืองแร่โพแทชเป็นที่รับรู้และเข้าใจของสาธารณะทั้งภายในภายนอกจังหวัด การคัดค้านตรวจสอบในระบบการเมืองปกติดังเช่นที่กลุ่ม ส.ว. ภาคประชาชน ได้ยื่นเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญตีความ พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 45 ว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ และในส่วนของการข้าราชการหัวก้าวหน้าในจังหวัดยังมีส่วนที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กลุ่มอนุรักษ์สามารถติดต่อประสานงานกับทางราชการได้อย่างราบรื่นมาโดยตลอดด้วยเช่นกัน

ดังนั้น เครือข่ายบรรดาผู้ที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของขบวนการแต่ถูกจำกัดบทบาทเพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน (The Non constituency Institutional) จึงเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรเพื่อการเคลื่อนไหว เช่น ทรัพยากรด้านความรู้ และการเป็นแนวร่วมในการเคลื่อนไหวในรายประเด็น

นอกจากกลุ่มอนุรักษ์ฯจะได้รับทรัพยากรจากบรรดาผู้ถือครองทรัพยากรทั้งสามประเภทตามแนวคิดที่ Zald และ McCarthy (1977 อ้างถึงใน วรกร แก้วนัย, 2547) ได้กล่าวไว้แล้ว กลุ่มอนุรักษ์ฯยังได้แสวงหาเครือข่ายระดมทรัพยากรจากกลุ่มผู้ถือครองทรัพยากรกลุ่มอื่นๆ เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง (คปสม.) ม็อบคึกขุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกหลายกลุ่มประเด็นปัญหา ทั้งประเด็นชาติพันธุ์ ประเด็นที่ดิน และที่อยู่อาศัย ประเด็นทรัพยากรและนโยบายรัฐ ซึ่งทำให้มีลักษณะเป็นเครือข่ายของคึกขุมชน โดยม็อบคึกพัฒนาเอกชนเป็นการเลขาณการคอยประสานงานภายในแต่ละเครือข่ายปัญหา และผลักดันประเด็นประหาของแต่ละเครือข่ายประเด็นปัญหาให้รัฐบาลตัดสินใจเปลี่ยนแปลงแก้ไข ดังนั้นการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่าย คปสม. ของกลุ่มอนุรักษ์ฯจึงเกิดขึ้นจากการเล็งเห็นว่าการเข้าร่วมกลุ่มเป็นเครือข่ายของคึกขุมชนขนาดใหญ่จะสามารถเข้าและก่อให้เกิดอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลที่ส่งผลในเชิงบวกต่อกลุ่มฯได้อย่างมีประสิทธิภาพ เครือข่ายฯดังกล่าวจึงไม่ได้มีลักษณะตามประเภทผู้ถือครองทรัพยากรตามที่ Zald และ McCarthy ได้กล่าวไว้

ดังนั้น สามารถวิเคราะห์สรุปได้ว่า กลุ่มอนุรักษ์ฯได้ใช้ยุทธวิธีการสร้างเครือข่ายในการระดมทรัพยากรจากกลุ่มผู้ถือครองทรัพยากรสามประเภทด้วยกันคือ หนึ่งทรัพยากรที่ได้จากบรรดาผู้มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Beneficiary Constituency) สองทรัพยากรที่ได้จากบรรดาผู้มีจิตสำนึกในประเด็นปัญหานั้น แต่ไม่มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง (The Constituencies) และสามทรัพยากรที่ได้จากบรรดาผู้ที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของขบวนการแต่ถูกจำกัดบทบาทเพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน (The Non constituency Institutional) การสร้างเครือข่ายเพื่อระดมทรัพยากรจากภายนอกจึงนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับกลุ่มอนุรักษ์ฯ เพราะในความเห็นของผู้วิจัยแล้วการอาศัยทรัพยากรจากภายในองค์กรการเคลื่อนไหวเพียงอย่างเดียว โดยไม่ระดมทรัพยากรจากภายนอกเข้าสู่องค์กรการเคลื่อนไหว คงเป็นการยากที่กลุ่มอนุรักษ์ฯจะสามารถพัฒนาองค์กรการเคลื่อนไหวให้เจริญเติบโตและสร้างอิทธิพลเพื่อกดดันรัฐให้ขยายพื้นที่ทางการเมืองในระบบปกติที่เอื้อให้เกิดการเจรจาต่อรองที่เท่าเทียมเสมอหน้าได้ ดังนั้น การสร้างเครือข่ายกับภายนอกของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีพื้นที่ทางการเมืองอยู่ภายนอกวงขอบของการเมืองปกติจึงถือเป็นอาวุธสำคัญที่จะก่อให้เกิดพลังอำนาจในการสร้างแรงสั่นสะเทือนทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม

ชุมชนใหญ่่น้อยในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานีมีลักษณะเด่นอยู่อย่างหนึ่งคือการอยู่ร่วมกันบนฐานของนิเวศวัฒนธรรมเดียวกันซึ่งมี วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น ภูมิปัญญา ความเชื่อ ตำนานท้องถิ่น วิถีชีวิต เศรษฐกิจชุมชน และความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นสิ่งที่เกาะเกี่ยวและสะท้อนความเป็นตัวตนของชาวบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นพลังทางวัฒนธรรมในการจัดการชีวิตความเป็นอยู่ภายในชุมชนท้องถิ่นและการตอบโต้ ต่อรองกับกระแสต่าง ๆ จากภายนอกที่เข้ามากระทบกระทั่งชุมชนอยู่ตลอดเวลา

จากการศึกษาพบว่า ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการแผ่อำนาจของรัฐและทุนเข้าสู่ชุมชนในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทช โดยการสถาปนาอำนาจผ่านนโยบาย โครงการพัฒนาและกฎหมายเพื่ออ้างสิทธิในการดักตวงทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่เคารพเกียรติและศักดิ์ศรีของชาวบ้าน พลังทางวัฒนธรรมที่ได้กล่าวไปข้างต้นอันเป็นอำนาจหนึ่งเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ในมือของชาวบ้านผู้ด้อยอำนาจ ไร้สิทธิ ไร้เสียงในพื้นที่ทางการเมืองระบบปกติได้ถูกชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯหยิบมาใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้เพื่อปกป้องวิถีชีวิตและทรัพยากรของพวกเขาในหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนั้นจึงสามารถวิเคราะห์รูปแบบการนำพลังทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในต่อสู้ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ดังนี้

3.1 การประดิษฐ์ประเพณี “บุญกุ่มข้าวใหญ่ ด้านภัยเหมืองแร่โพแทช”

อย่างที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างแล้วในบทที่ 4 ว่าพื้นที่เขตคำขอประทานบัตรโครงการเหมืองแร่โพแทชแหล่งสมบูรณ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ชาวบ้านต่างทำนา กันเพื่อเลี้ยงชีพเหลือจึงนำออกขายและแบ่งปัน ดังนั้น “ข้าว” จึงสัมพันธ์กับความเป็นตัวตนของชาวบ้านมาช้านาน ประเพณีความเชื่อในรอบปีหรือฮีตสิบสองของชาวบ้านที่ถูกขับเน้นให้สังคมภายนอกได้สัมผัสรับรู้ จึงมักสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับเรื่องของข้าว ดังนั้นประเพณีเกี่ยวกับข้าวบางอย่าง เช่น ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่จึงถูกชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯหยิบฉวยนำมาประดิษฐ์สร้างเพื่อเป็นเครื่องมือในการรับใช้ชุมชนในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญกับการรุกราน แย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก โดยเฉพาะจากรัฐและทุนในยุคโลกาภิวัตน์

“บุญกุ่มข้าวใหญ่” หรือ “บุญคุณลาน” จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนหลายแห่งที่ลุกขึ้นคัดค้านโครงการฯ ได้ทำให้ผู้วิจัยรับรู้ได้ถึงความไม่ลงรอยกันของชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกขานประเพณีดังกล่าว เนื่องจากบางชุมชนก็เรียกบุญกุ่มข้าวใหญ่ บางชุมชนก็เรียกบุญคุณลาน หรือเรียกทั้งสองชื่อ แต่ความไม่ลงรอยกันของสัญญาดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้รายละเอียดของพิธีกรรมและความหมายของมันเกิดความลักลั่นขัดแย้งกันแต่อย่างใด กล่าวคือในอดีตบุญกุ่มข้าวใหญ่เป็นหนึ่งในฮีตสิบสองประเพณีในรอบปีของคนอีสาน ที่มักจะถือปฏิบัติกันช่วงเดือนอ้ายหรือเดือนยี่ อันเป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะได้ประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณของข้าวที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านมา ดังคำที่ชาวบ้านพูดว่า “เพิ่นเลี้ยงเฮามาพาเฮาใหญ่” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงออกถึงความสำนึกในบุญคุณของ “แม่โพสพ” ซึ่งชาวบ้านต่างเชื่อว่า

เป็นผู้ที่ให้กำเนิดข้าวและจิตวิญญาณสถิตอยู่ในเมล็ดข้าว ข้าวสำหรับชาวบ้านจึงไม่ใช่แค่เพียงอาหารที่หล่อเลี้ยงชีวิตซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุที่หยุดนิ่ง แต่ข้าวนั้นกลับเป็นสิ่งที่มิจิตวิญญาณแฝงเร้นอยู่

ทั้งนี้การประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านจะนำข้าวที่นวดเสร็จแล้วมากองรวมกันบนลานนาเป็นภูเขาข้าวเปลือกสีทองอร่าม จากนั้นจะนิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้ามาทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคลในตอนเช้า เมื่อเสร็จจากพิธีทางศาสนาแล้วก็จะเชิญหมอสวดขวัญมาทำพิธีสู่ขวัญข้าว เพื่อแสดงความกตัญญูต่อแม่โพสพ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อได้ทำพิธีสู่ขวัญข้าวแล้วแม่โพสพจะดลบันดาลให้เกิดสิริมงคลแก่ข้าว ให้มีข้าวพอกพูนในฤดูกาลผลิตในปีต่อไป อย่างไรก็ตามการประกอบพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ก็มีใช้ว่าชาวบ้านทั้งชุมชนจะมีโอกาสทำได้เหมือนกัน เนื่องจากผู้ที่ประกอบพิธีกรรมนี้มักจะเป็นชาวบ้านที่มีที่นาจำนวนมากและสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ปริมาณมาก ๆ รวมถึงมีฐานะค่อนข้างดี ชาวบ้านที่เก็บเกี่ยวผลผลิตได้น้อยจึงมักไม่มีโอกาสได้เป็นเจ้าภาพในการประกอบพิธีกรรมนี้ แต่จะได้เข้าร่วมพิธีกรรมผ่านการบอกบุญของเจ้าภาพเสียมากกว่า

ดังนั้นประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่จึงมีความหมายในแง่ของการแสดงความเคารพต่อบุญคุณของแม่โพสพเทพธิดาแห่งข้าวที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านมาจนเติบโตใหญ่และเป็นพิธีกรรมในระดับครัวเรือนมากกว่าระดับชุมชน ทว่าเมื่อภูมิปัญญาในการทำนาของชาวบ้านถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ กอปรกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนแปลงไปในอัตราที่รวดเร็ว การประกอบพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ในความหมายและรูปแบบนี้จึงค่อย ๆ เลือนหายไปจากชุมชน

จากนั้นบุญกุ่มข้าวใหญ่ได้ถูกชาวบ้านนำมาประดิษฐ์ใหม่ โดยนำบุญกุ่มข้าวใหญ่ในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมไปสอดแทรกเป็นพิธีกรรมส่วนหนึ่งของบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติอันถือเป็นประเพณีสำคัญในเดือนสี่ตามฮีตสิบสองของชนอีสาน ดังในคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า “บุญเดือนสี่เอาข้าวลงโฮมกันวัด” และเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “บุญประทายข้าวเปลือก” ซึ่งบุญกุ่มข้าวใหญ่หรือบุญประทายข้าวเปลือกได้ถูกชาวบ้านนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการระดมทุนเพื่อพัฒนาวัดวาอารามและสาธารณะประโยชน์ภายในชุมชน ไปพร้อมกับเป็นการทำบุญทำทานและการแสดงความกตัญญูต่อบุญคุณของแม่โพสพไปพร้อมกันด้วย เมื่อถึงช่วงเดือนสี่ของทุกปีชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนจะพร้อมใจกันนำข้าวเปลือกที่นำลงจากยุ้งในเดือนสาม ถูเลือกถูน้อย กระสอบเล็กกระสอบน้อย ตะกร้าเล็กตะกร้าน้อยมาทานรวมกันเป็นกุ่มข้าวเปลือกที่บริเวณลานวัดในชุมชน มีการนิมนต์พระสงฆ์ลงศาลามาทำบุญทางศาสนาและเชิญหมอสวดขวัญมาประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวตามประเพณีความเชื่อเดิม เพื่อเป็นการแสดงการระลึกถึงบุญคุณของแม่โพสพ จากนั้นเมื่อเสร็จพิธีกรรมชาวบ้านจะถวายข้าวเปลือกทั้งหมดให้แก่วัดเพื่อนำไปทำนุบำรุงพุทธศาสนาต่อไป หรือในบางปีหากชาวบ้านมีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าจะนำข้าวเปลือกไปพัฒนาชุมชนเมื่อ

เสร็จพิธีกรรมแล้วชาวบ้านก็จะไม่ถวายข้าวให้แก่ทางวัดโดยคณะกรรมการชุมชนก็จะเข้ามาจัดการนำไปขายให้แก่โรงสีและนำเงินที่ได้ไปใช้ในทางสาธารณะภายในชุมชนตามวัตถุประสงค์ต่อไป

บุญกุ่มข้าวใหญ่เดือนสี่จึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการทำบุญทำทาน และความสมัคสมานสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ในประเพณีบุญเดือนสี่ได้ถูกละทิ้งความหมายในเรื่องของข้าวกับจิตวิญญาณ ทำให้เหลือเป้าหมายเพียงแค่การระดมทุนและเรื่องของการทำบุญทำทานเพียงมิติเดียว พิธีกรรมในส่วนของการสู่ขวัญข้าวที่แสดงออกถึงการแสดงความเคารพต่อแม่โพสพหรือการให้ความหมายกับข้าวว่ามีจิตวิญญาณจึงได้ถูกเลิกปฏิบัติไป

จากข้างต้น จะเห็นได้ว่าบุญกุ่มข้าวใหญ่มีลักษณะที่สิ้นไหล สามารถถูกปรับเปลี่ยนเพื่อรับใช้ชุมชนในสถานการณ์ใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา ดังที่ Hobsbawm ให้คำอธิบายว่า วัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมนั้นจะเอื้ออำนวยต่อการ “ประดิษฐ์” ทางวัฒนธรรมก็ต่อเมื่อ วัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีคุณลักษณะบางประการ เช่น มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขทางสังคมในห้วงเวลานั้น อีกทั้งยังสัมพันธ์กับสังคมนั้นๆ ในบางแง่มุม (Hobsbawm, 1983 อ้างถึงใน เอกรินทร์ พึ่งประชา, 2545) ลักษณะของบุญกุ่มข้าวใหญ่นี้น่าจะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์สามารถสร้าง “ประเพณีประดิษฐ์” ขึ้นมารับใช้ชุมชนในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างแยกแยะ กล่าวคือท่ามกลางบริบทแวดล้อมที่ชุมชนท้องถิ่นในเขตคำขอประทานบัตรโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ต้องเผชิญกับการรุกรานแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและการลดรอนสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน และยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในเรื่องของทรัพยากรเงินทุน สำหรับใช้ในกิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรของชุมชน

กลุ่มอนุรักษ์ในฐานะองค์กรชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชาวบ้านจากชุมชนต่าง ๆ จึงคิดค้นหาวิธีเพื่อระดมทุนสำหรับการเคลื่อนไหวปกป้องทรัพยากรของชุมชน โดยการ อ้างอิง “อดีต” หยิบเอาประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ หรือประเพณีข้าวเปลือก ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติของชุมชนในช่วงเดือนสี่มาสร้าง “ประเพณีประดิษฐ์” ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำต่อเติมและตีความใหม่ จนกลายเป็น “ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ต้านภัยเหมืองแร่โปแตช” ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ “ประดิษฐ์” ขึ้นมาตั้งแต่ช่วงปลาย พ.ศ. 2545 และสถาปนาให้เป็นงานบุญประเพณีประจำปีของกลุ่มอนุรักษ์ ที่แยกออกมาจากประเพณีในรอบปีปกติของชุมชน เพื่อทำหน้าที่ใหม่คือรับใช้ชุมชนในการต่อสู้กับโครงการเหมืองแร่โพแทช โดยเฉพาะการเป็นเครื่องมือในการระดมทุน สำหรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ

ทั้งนี้ งานประเพณีดังกล่าวจะถูกจัดขึ้นในช่วงเดือนยี่หรือช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ในวันก่อนถึงวันเริ่มงานชาวบ้านแต่ละชุมชนที่ร่วมต่อสู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทชในนามกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี จะทยอยนำข้าวเปลือกมาสมทบร่วมทำบุญกันที่วัดภายในชุมชนที่ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่จัดงานอย่างไม่ขาดสาย ทั้งใช้รถเข็นบรรทุกกระสอบข้าวมาบ้าง บรรทุกใส่ท้ายรถมอเตอร์ไซด์มาบ้าง บางคนก็ใส่ตะกร้าหัวมา ชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากวัดสถานที่จัด

งานก็จะรวมกันใส่กระสอบขมาเป็นรถกระบะ ข้าวเปลือกจากเป็นกุ่มน้อย ๆ ขยายเพิ่มพูนเป็นลำดับ กระทั่งรุ่งเช้า กุ่มข้าวเปลือกกุ่มน้อย ๆ ได้กลายเป็นกุ่มข้าวขนาดใหญ่ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความหมายของพลังแห่งจิตศรัทธาในการทำบุญ และความสมัครสมานสามัคคีของชาวบ้านในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี นอกจากการระดมทุนด้วยการบริจาคข้าวเปลือกแล้ว กลุ่มอนุรักษ์ฯ ยังได้จัดทำของผ้าป่าแจกจ่ายบอกบุญไปยังชาวบ้านในแต่ละชุมชนและเครือข่าย พันธมิตรยังสถานที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ให้ได้ทำบุญกันร่วมกันและเป็นการระดมทุนอีกทางหนึ่งด้วย

ในช่วงเช้าชาวบ้านจากหลายชุมชนและพี่น้องจากเครือข่ายภาคประชาชน จะเริ่มทยอยกันมาสมทบกับชาวบ้านบางส่วนที่ได้ช่วยกันเตรียมงานตั้งแต่คืนก่อนเริ่มงานทั้งนี้ กิจกรรมในช่วงเช้าที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปีก็คือ การเดินขบวนรณรงค์ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ผ่านชุมชนต่าง ๆ ในลแวกสถานจัดงาน เมื่อขบวนรณรงค์เคลื่อนตัวเข้าสู่ภายในวัดสถานที่จัดงาน พิธีการต่อไปก็จะเป็นการเปิดงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ด้านภักดิ์เหมืองแร่โพแทชอย่างเป็นทางการ ซึ่งในทุกปีกลุ่มอนุรักษ์ฯ จะเชิญหัวหน้าส่วนราชการทั้งในพื้นที่และจังหวัด เช่น นายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด มาเป็นประธานกล่าวเปิดงาน งานบุญกุ่มข้าวใหญ่ด้านภักดิ์เหมืองแร่โพแทชจึงเป็นงานบุญประเพณีที่ค่อนข้างใหญ่ แตกต่างจากงานบุญในรอบปีของชุมชนโดยทั่วไป เพราะผู้ร่วมงานไม่ได้มีเพียงชาวบ้านในชุมชน หลังจากฝ่ายราชการกล่าวเปิดงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ลำดับถัดมาจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดงานคือ การประกอบพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ ที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้พยายามรื้อฟื้นทั้งรูปแบบของพิธีกรรม ช่วงเวลาในการจัดงานบุญประเพณีและความหมายให้มีความเชื่อมโยงกับบุญกุ่มข้าวใหญ่ในบุญเดือนยี่ตามฮีตสิบสองคองอันเคยเป็นประเพณีในรอบปีของชุมชนที่ถูกละทิ้งการปฏิบัติไป นำมาผลิตซ้ำการให้คุณค่าเกี่ยวกับข้าวในแง่ของจิตวิญญาณ หรือการให้ความหมายของข้าวที่เป็นเรื่องของภาระถึงบุญคุณของแม่โพสพ ที่ได้หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านมาจนเติบโตใหญ่ และนำมาเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นผลกระทบของโครงการเหมืองแร่โพแทชที่จะนำหายนะมาสู่ข้าวมั่น ซึ่งเป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของชาวบ้าน เพื่อปลุกสำนึกให้ชาวบ้านตระหนักถึงบุญคุณของข้าวหรือแม่โพสพและต้นตอที่จะลุกขึ้นมาปกป้องอู่ข้าวอู่น้ำและวิถีชีวิตของตนเอง บุญกุ่มข้าวใหญ่ในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มอนุรักษ์ฯ จึงมิใช่เพียงถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการระดมทุน แต่ยังถูกหยิบมาประดิษฐ์ใช้ในเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นสำนึกของชาวบ้านให้รู้จักหวงแหนอู่ข้าวอู่น้ำและวิถีชีวิตของตนเอง ดังที่แม่มานี่แกนนำชาวบ้านผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการคิดประดิษฐ์สร้างประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ ที่ได้เล่าถึงเบื้องหลังความคิดของการนำบุญกุ่มข้าวใหญ่มาประดิษฐ์สร้างเพื่อรับใช้ขบวนการเคลื่อนไหว ว่า

“แม่คิดว่าแม่โพสพ หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่มันเป็นประเพณีอยู่แล้ว แม่อยากให้ลูกหลานที่เกิดมาใหญ่ๆ นี้ ได้รู้ว่า บุญคุณของข้าวมั่นลือกป่อง แผ่นดินได้ ให้ลูก ให้หลาน เหนียวมองเห็นว่า ข้าวนี้เป็นสิ่งเลี้ยงชีวิตคน ชิบชีวิตคน แล้วก็มาจากไฮ มาจากนา ขึ้นเกิดว่ามีเหมืองแร่ไปแดช ลูกหลานกะลืบเห็นกุ่มข้าวแบบนี้ เพราะนาเฮาสีเฮ็ดบได้ นาเฮาสีเป็นเกลือ มั่นลิเค็ม น้ำ

กะเค็ม ดินกะเค็ม มันลิเอ็ดนาบได้ อันนี้คือสิ่งที่แม่คิดอยากให้อูกหลานเฮาถูกปลูกฝัง”(แม่คิดว่าแม่โพสพ หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่มันเป็นประเพณีอยู่แล้ว แม่อยากให้อูกหลานที่เกิดมาที่หลังนี้ ได้รู้ว่า บุญคุณของข้าวมันจะปกป้องแผ่นดินได้ ให้ลูกให้หลาน เรานี้มองเห็นว่า ข้าวนี้เป็นสิ่งเลี้ยงชีวิตคน ชุบชีวิตคน แล้วก็มาจากไรมาจากนา ถ้าเกิดว่ามีเหมืองแร่ไปแตะช ลูกหลานก็จะไม่เห็นกุ่มข้าวแบบนี้ เพราะนาเราจะทำไม่ได้ นาเราจะเป็นเกลือ มันจะเค็ม น้ำก็เค็ม ดินก็เค็ม มันจะทำนาไม่ได้ อันนี้คือสิ่งที่แม่คิดอยากให้อูกหลานเราถูกปลูกฝัง)

ภาพที่ 15 ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์นำข้าวมาร่วมทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ (ฐากร สรวงศิริ, 2552)

ภาพที่ 16 กุ่มข้าวใหญ่ (ฐากร สรวงศิริ, 2551)

เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลให้พรและหมอสวดชัยทำพิธีสวดชัยข้าวจบลง จึงเป็นสัญญาณที่บ่งชี้ว่าพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ในปีนั้น ๆ ได้เสร็จสิ้นลงโดยสมบูรณ์ จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนำฝ้ายจากพานบายศรีที่ใช้สวดชัยข้าว มาผูกข้อต่อแขนให้กับชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพิ่มขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้านที่ร่วมชบวนการต่อสู้ ข้าวเปลือกกุ่มใหญ่ที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์แล้ว ต้องรอจนกว่าจะถึงวันรุ่งขึ้นถึงจะถูกนำไปขายให้กับโรงสีในอำเภอใกล้เคียง เพื่อเปลี่ยนเป็นทุนรอนสำหรับการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ เงินที่ได้จากการขายข้าว จึงถือว่าเป็นเงินที่ศักดิ์สิทธิ์ตามไปด้วย และถูกกลุ่มอนุรักษ์ฯ ใช้อธิบายอ้างอิงเกี่ยวกับแหล่งที่มาของเงิน เพื่อตอบโต้การโจมตีของฝ่ายบริษัทเจ้าของโครงการและชาวบ้านฝ่ายสนับสนุนโครงการ ที่มีกล่าวหาว่ากลุ่มอนุรักษ์ฯ ว่าเป็นพวก “มือรับจ้าง” รับเงินจากองค์กรพัฒนาเอกชน หรือเงินจากต่างชาติให้มาเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการ และต่อต้านความเจริญของชุมชน ให้สาธารณะได้เข้าใจถึงความบริสุทธิ์ในการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

กิจกรรมในส่วนอื่น ๆ ภายงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ด้านภัยเหมืองแร่โปแตช หลังเสร็จสิ้นในส่วนของพิธีกรรมแล้ว กลุ่มอนุรักษ์ฯ ยังได้จัดให้มีเวทีวิชาการ โดยเชิญนักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนมาแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านและผู้มาร่วมงาน และเปิดโอกาสให้พี่น้องเครือข่ายภาคประชาชนได้ขึ้นมาพบปะและถกเถียงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน มีการจัดเวทีการแสดงการเล่นพื้นบ้านของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เช่น การขับร้องสรภัญญะของคณะหมอลำเสี่ยงทองที่นำสื่อพื้นบ้านมาประดิษฐ์ใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในถ่ายทอดประเด็นผลกระทบของโครงการและอารมณ์ความรู้สึกวิตกกังวล ออกไปสู่ชุมชนให้ได้รับรู้ ดังบางตอนของเนื้อหาในสรภัญญะ “เรื่องภัยเหมืองแร่” ที่ได้ถูกขับกล่อมบนเวทีงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ ติดต่อกันมาหลายปี

... พวกเราชาวอุดร แต่ก่อนนั้นสุขสบาย	บัดนี้จะมีภัยจรร่วมใจช่วยกัน
จะกล่าวเรื่องเหมืองแร่โปแตชเซียมให้รับฟัง	ทุกคนจงระวังผลกระทบจากเหมืองแร่
เรื่องแรกจะบอกกล่าวแก่พวกเราเรื่องน้ำเค็ม	ไหลมาโอหนอเวนยามฝนตกพายุมา
ข้าวในนาที่ทำไว้ ก็ตายเพราะน้ำเค็ม	ปู ปลา อยู่ในน้ำเป็นอาหารจะหมดไป
เรื่องสองคือฝุ่นมันมาเมื่อยามมีลม	หลังคาบ้านจะทรุดโทรมฝุ่นเกล็ดลงหลังคาพัง
น้ำฝนเราใช้ดื่มกินก็จะล้นกินไม่ได้	อีกทั้งสารเคมีหายใจที่มีสารพิษ
โรคร้ายจะแทรกซ้อนสุขภาพจะเสื่อมโทรม...	

ภาพที่ 17 การขับร้องสรภัญญะของชาวบ้าน (ฐากร สรวงศ์สิริ, 2553)

มีการจัดเวทีการแสดงของกลุ่มเยาวชนคนฮักถิ่น เช่น การแสดงละครล้อเลียน โครงการและการร้องบทเพลงประจำกลุ่มอนุรักษ์ฯ เป็นต้น ซึ่งเด็กๆ ได้เตรียมตัวกันอย่างเอาจริงเอาจังมาเป็นแรมเดือนก่อนถึงวันงาน ดังในเนื้อร้องที่เด็กๆ ได้ขับร้องบนเวทีการแสดง ที่สะท้อนให้ผู้ร่วมงานได้เข้าใจถึงตัวตนของชาวบ้านที่สัมพันธ์กับนิเวศรอบชุมชนของพวกเขา

...เข้าต้นชันมา
ฟังดูครั้นเครื่องเสียงเพลงแห่งท้องทุ่ง
หอมดอกหญ้าฟุ้งฝนฟากรากสู่ดิน
สายน้ำยังไหลรินผุดปลาได้ว่ายแหวก
บ้านฉันนั้นมีทุ่งนา
บ้านฉันมีใบไม้สวาย
ผู้คนก็มาด้วยน้ำใจอันงดงาม
พวกฉันหัวใจเดียวกัน
พวกฉันหัวใจสีเขียว
บ้านเรามีทุ่งนาท้องฟ้าใส
มาเรามีน้ำใสเย็นเป็นลำห้วย

เสียงนกการ้องบรรเลง
พอแดดส่องมาบนท้องฟ้ามีสายรุ้ง
มวลหมู่แมงไม้ฉันได้เก็บหากิน
บ้านฉันมีท้องฟ้าใส บ้านฉันมีป่าไพร
บ้านฉันมีน้ำใสเย็น ไหลไปไหลเป็นลำห้วย
พวกฉันหัวใจสีเขียว พวกเราหัวใจเดียวกัน
ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวพร้อมปกป้องบ้านเรา
บ้านเรามีป่าไพรใบไม้สวาย
มาเราช่วยกันฮักถิ่นแผ่นดินเรา...

ส่วนที่เหลือของงานจะมีการจัดชุมนุมพิธีการเรื่องราวเกี่ยวกับการต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ นิทรรศการเกี่ยวกับโทษภัยของโครงการ การออกร้านขายสินค้าสัญลักษณ์ประจำกลุ่มฯ และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาชุมชน รวมถึงการออกร้านสอยดาวของกลุ่มเยาวชนคนฮักถิ่น เพื่อระดมทุนจากผู้เข้าร่วมงาน ตลอดจนการออกร้านแสดงพันธุ์พืชและผลผลิตทางการ

เกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน และชุ่มฉ่ำทอดความรู้ทางการเกษตรของปราชญ์ในชุมชน

นอกจากนี้การจัดงานในแต่ละปี กลุ่มอนุรักษ์ ยังได้ชูประเด็นในการจัดงานที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในแต่ละประเด็นก็ถูกผลิตขึ้นภายใต้สถานการณ์และประเด็นการเคลื่อนไหวในแต่ละช่วงตอน เช่น ข้าวคือชีวิตเป็นวิถีเกษตรกรรม (2545) “เงินทองเป็นของมายาข้าวปลาเป็นของจริง” (2547) “เกลือ ปลา นาข้าว รากเหง้าคนอีสาน” (2548) “พลิกฟื้นแผ่นดินด้วยเกษตรอินทรีย์ ไร้ปุ๋ยเคมี ไม่มีเหมืองแร่โพแทช” (2549-2553) ซึ่งประเด็นที่หยิบมาชูส่วนใหญ่จะถูกทำให้มีความเชื่อมโยงกับข้าวและวิถีชีวิตของชาวบ้าน และใช้บุญกุ่มข้าวใหญ่ที่มีข้าวเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมขับเน้นความหมายของประเด็นที่ชูขึ้น ให้ชาวบ้านและสาธารณะได้เข้าใจถึงความหมายของมันได้ง่ายขึ้น และกระตุ้นโน้มน้าวให้ชาวบ้านให้เกิดสำนึกต่อความเป็นตัวตนของตนเอง ส่วนสาธารณะเองก็สามารถเข้าใจถึงตัวตนของชาวบ้านได้มากขึ้นด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงปีพ.ศ. 2549 เป็นต้นมาที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ พยายามที่จะผนวกประเด็นเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่เป็นประเด็นที่อยู่ในกระแสความสนใจของสาธารณะและรัฐ เข้ากับงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพื่อขับเน้นให้สาธารณะและรัฐให้ความสนใจและเกิดการยอมรับในตัวตัวตนและวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น อีกทั้งการนำเสนอประเด็นดังกล่าวยังมีได้นำเสนอแบบลอยๆ ไร้แก่นสารของรูปธรรมที่จับต้องได้ เพราะชาวบ้านได้ปฏิบัติการ “พลิกฟื้นแผ่นดินด้วยเกษตรอินทรีย์ ไร้ปุ๋ยเคมี ไม่มีเหมืองแร่โพแทช” ตามประเด็นที่ชูขึ้นกันอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ที่ได้มีการ “ทำนารวม” ด้วยการย้อนกลับไปทบทวนรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เป็นแบบแผนการผลิตของชุมชน ทำนาโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์แทน แล้วนำข้าวที่ได้จากการทำนารวมมาประกอบพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพื่อตอกย้ำประเด็นที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ชูขึ้นให้มีน้ำหนักในการสื่อสารกับสังคม ในส่วนของชาวบ้านเองก็ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรมในการผลิต ลด ละเลิก ในการใช้ปุ๋ยเคมีลงเป็นลำดับ

โดยสรุป ประเพณีประดิษฐ์บุญกุ่มข้าวใหญ่ซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นมานั้น ได้ถูกชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ใช้เป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวต่อสู้ เพื่อปกป้องทรัพยากรของชุมชนจากการรุกรานของรัฐและทุนในหลายแง่มุมหลายมุมด้วยกัน ได้แก่ การใช้เป็นเครื่องมือในการระดมทุนสำหรับการต่อสู้ การเชื่อมร้อยความสัมพันธ์สามัคคีของผู้ร่วมขบวนการให้เกิดความเป็นปึกแผ่น การสร้างพื้นที่สาธารณะให้เกิดการสื่อสาร และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของผู้คนภายในงาน ตลอดจนถูกใช้ในฐานของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการกระตุ้นสำนึกของชาวบ้านผู้ร่วมขบวนการให้เกิดความตระหนักและหวงแหนในวัฒนธรรม วิถีชีวิต และทรัพยากรของชุมชน การตอบโต้คำสบถของฝ่ายนายทุนเจ้าของโครงการและชาวบ้านฝ่ายสนับสนุน ที่มักโจมตีชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ว่าเป็น “ม็อบรับจ้าง” รับเงินมาเคลื่อนไหวถ่วงความเจริญ และการสะท้อนคุณค่าของตัวตนและวิถีชีวิตออกไปสู่สาธารณะ เพื่อเรียกร้องให้สังคมภายนอกและรัฐให้ความเคารพต่อวัฒนธรรม เคารพต่อ

คุณค่าในความเป็นมนุษย์ และเคารพต่อสิทธิในการจัดการดูแลทรัพยากรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขา เพราะว่าชีวิตของพวกเขาขึ้นอยู่กับการทำงาน หากมีเหมืองมันจะไม่มีวิถีชีวิตแบบนี้หลงเหลืออยู่ ดังนั้นหากพิจารณาในแง่บทบาทของประเพณีประเพณี บัญญัติข้าวใหญ่ด้านภัยเหมืองแร่โพแทช จึงสะท้อนนัยของการ ตอบโต้ ต่อรอง และท้าทายอยู่ในวงที่

3.2 การสร้างประเพณีประเพณีประเพณี

แบบแผนความร่วมมืออย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสายใยความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติและคนในชุมชนที่แนบแน่นกลมเกลียวของชุมชนอีสานได้เป็นอย่างดีก็คือ “การลงแขก” การลงแขกจึงเป็นประเพณีความร่วมมือของชาวบ้านอีสานที่สามารถพบเห็นได้ในสองฤดูในรอบปีหนึ่ง ๆ กล่าวคือ ฤดูการเพาะปลูกและฤดูการเก็บเกี่ยว ในอดีตการลงแขกนั้นจะเป็นประเพณีการ “วาน” วานญาติพี่น้องที่อยู่ในวงศ์วานวานเครือและเพื่อนบ้านภายในชุมชน ให้มาช่วยลงแรงกันทำนาบนผืนนาของชาวบ้านคนใดคนหนึ่งให้ว่านขอความช่วยเหลือไป ผู้ที่ถูกวานก็จะมาช่วยอย่างเต็มใจแบบไม่มีอามิสสินจ้าง ข้าวปลาก็ห่อกันไปเอง ไม่มีใครเรียกร้องอะไรต่อกัน พอชาวบ้านที่มาช่วย “วาน” เจ้าของนา กลับบ้าง เจ้าของนาก็ต้องกลับไปช่วยเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณคืน ทว่าเมื่อระบบการผลิตของชุมชนอีสานได้ถูกแทนที่ด้วยระบบการผลิตแบบใหม่ และระบบแลกเปลี่ยนแบบใหม่ ที่มีเงินตราเป็นตัวกำกับกระบวนการเหล่านั้นอยู่เบื้องหลัง แรงงานจึงถูกเปลี่ยนให้เป็นต้นทุนทางการผลิตตามไปด้วย ส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถ “วาน” เพื่อนบ้านในชุมชนให้มาทำนาแบบไม่มีอามิสสินจ้างได้อีกต่อไป การวานถูกเปลี่ยนเป็นการจ้างด้วยค่าแรงต่อวันที่ค่อนข้างสูง ในบางปีอาจสูงถึง 300 บาท และสิ่งจูงใจที่จะทำให้แรงงานตัดสินใจมาร่วมงานด้วยยังไม่ใช่เพียงแค่ค่าจ้างเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงอาหารที่เจ้าของนาจะนำมาเลี้ยงที่ต้องเป็นอาหารชั้นเลิศโดยเฉพาะอาหารที่ทำจากเนื้อวัว ในปัจจุบันการลงแขกจึงเป็นประเพณีภายในกลุ่มเครือญาติที่ยังคงถูกกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติกันอยู่เนื่อง ๆ แต่ก็ไม่ได้เข้มข้นเหมือนในอดีต

ในสถานการณ์ที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในเรื่องของเงินทุนในการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากร วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน ตลอดจนชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ยังต้องเผชิญกับผลกระทบจากการพัฒนา ที่ทำให้ชาวบ้านติดกับดักของวังวนแห่งหนี้สินและการสูญเสียศักยภาพในการดูแลตนเองอย่างเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมของชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ฯ จึงได้ประเพณีสร้างประเพณี “นารวม” ขึ้นมา ด้วยการหยิบเอาประเพณีการลงแขกมาต่อเติมปรับเปลี่ยน และให้ความหมายใหม่ นารวมที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ประเพณีขึ้นมาใหม่ จึงไม่ได้เป็นประเพณีการลงแขกในความหมายเดิมที่เป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนแรงงาน เพื่อผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนช่วยเหลือการเพาะปลูกของเจ้าของนาคนใดคนหนึ่งให้ว่านขอความช่วยเหลือ แต่เป็นการอ้างอิงเอาแบบแผนการผลิตแบบรวมหมู่ของชาวบ้านซึ่งมีความหมายในแง่ของความสามัคคีของคนในชุมชนมารับใช้เป้าหมายใหม่คือ การระดมทุนเพื่อต่อสู้กับโครงการเหมืองแร่โพแทช และการสร้างความเป็นปึกแผ่นของผู้ร่วมขบวนการเอง

ทุก ๆ ปีนับจาก พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา พอถึงฤดูการเพาะปลูกและฤดูการเก็บเกี่ยวชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์จากชุมชนต่าง ๆ จะเดินทางมาร่วมทำนารวมร่วมกันอย่างขยันขันแข็งบนพื้นที่ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ได้เสียสละให้แก่กลุ่มฯ ในปีนั้น ๆ ทว่าการทำนารวมจะเริ่มทำช้ากว่าการทำนาในช่วงปกติเล็กน้อย เพราะต้องรอให้ชาวบ้านเสร็จจากการทำนาของตัวเองเสียก่อน แต่ก็มีบ้างที่มีชาวบ้านบางคนต้องปลีกรตัวมาทำนารวมก่อน ทั้งที่นาตัวเองก็ยังไม่แล้วเสร็จ เพราะกลัวเป็นการกินแรงชาวบ้านคนอื่น นารวมเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจและการเสียสละเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากทางกลุ่มอนุรักษ์จะไม่มีที่นาในการเพาะปลูกเป็นของตนเองแล้ว เครื่องไม้เครื่องมือสำหรับการทำนา อุปกรณ์สำหรับหุงหาอาหาร ชาวบ้านจะต้องนำมาเองและดูแลรักษาช่วยกัน ตลอดช่วงเวลาในการทำนาร่วมกันชาวบ้านจากชุมชนต่าง ๆ ที่ในการดำเนินชีวิตปกติไม่มีโอกาสได้มาพบปะกัน ก็ได้มีโอกาสได้ถามสารทุกข์สุกดิบกัน แลกเปลี่ยนพูดคุยกันในเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของชุมชนแต่ละแห่ง เรื่องส่วนตัวของชาวบ้านที่สนิทสนมกัน หรือเรื่องโลกียะทั่วไป ใบหน้าของชาวบ้านทุกคนต่างอาบไปด้วยรอยยิ้มที่บดบังคราบเหงื่อไคลและใบหน้าอันแห้งกร้านที่เกิดจากการแผดเผาของแสงแดดไปโดยปริยาย พอเที่ยงแม่ครัวซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไม่สามารถทนร้อนกับการเอาหลังสู้ฟ้าหน้าสูดินได้แล้ว ก็จะส่งสัญญาณลงไปยังท้องทุ่งให้ทุกคนหยุดพักและเดินแถวยาวตามแนวคันไถมาเรียงตัวรวมไม้เพื่อกินข้าวร่วมกัน ชาวบ้านบางส่วนที่ห่อข้าวมาด้วยก็จะเอาออกมากินด้วยกันแบ่งปันกัน นารวมจึงเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสานสายใยความสัมพันธ์ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี อย่างที่พ่อทอง ชาวบ้านหนองลมพก ได้กล่าวสะท้อนความรู้สึกที่ได้รับจากการร่วมทำนารวมว่า

“การได้เห็นหน้าพี่หนาน้อง ก็รู้สึกดีใจ คนหลายคนมีอียังก็แบ่งปันกันกิน มีอียังก็แลกเปลี่ยนกัน บ่มีการทะเลาะกัน คนที่บ่รู้จักกันแต่ละหมู่บ้านก็ได้มารู้จักกัน ซึ่งมันเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับกลุ่ม การได้รู้จักกันแต่ละหมู่บ้าน มันเอ็ดให้รู้สึกสดชื่นใจ อีกแพงกัน” (การได้เห็นหน้าพี่หนาน้อง ก็รู้สึกดีใจ คนหลายคนมีอะไรก็แบ่งปันกันกิน มีอะไรก็แลกเปลี่ยนกัน ไม่มีการทะเลาะกัน คนที่ไม่รู้จักกันแต่ละหมู่บ้านก็ได้มารู้จักกัน ซึ่งมันเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับกลุ่ม การได้รู้จักกันแต่ละหมู่บ้าน มันทำให้รู้สึกสดชื่นใจ รักกัน)

ในทำนองเดียวกันกับพ่อสมบัติ ชาวบ้านนิคม ที่ได้สะท้อนความรู้สึกของเขาออกมาว่า

“นารวมมันเอ็ดให้พี่น้องเขาได้มารู้จักกัน อีกหอมกัน เขาก็อาศัยนารวมนี้ละ เป็นที่เอ็ดให้คนได้มารู้จักกัน ได้ถามแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและเรื่องต่าง ๆ ให้คนได้เข้าหากันเพื่อรักษาประเพณีไว้” (นารวมมันทำให้พี่น้องเราได้มารู้จักกัน รักกัน เราอาศัยนารวมนี้ละ เป็นที่ทำให้คนได้มารู้จักกัน ได้ถามแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและเรื่องต่าง ๆ ให้คนได้เข้าหากันเพื่อรักษาประเพณีไว้)

ภาพที่ 18 กิจกรรมนารวม (ฐาการ สรวงศ์สิริ, 2552)

ทั้งนี้ การทำนารวม กลุ่มอนุรักษ์ฯ จะปฏิเสธการใช้ปุ๋ยและสารเคมีอย่างเด็ดขาด ดังที่กลุ่มฯ ได้ชูประเด็นในทำนารวมว่า “พลิกฟื้นแผ่นดินด้วยเกษตรอินทรีย์ ไร้ปุ๋ยเคมี ไม่มีเหมืองแร่โพแทช” โดยหันกลับมาใช้ปุ๋ยชีวภาพจากขี้วัวขี้ควายแทน เนื่องจากกลุ่มอนุรักษ์ฯ ต้องการรื้อฟื้นภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม เพื่อปลูกสำนึกให้ชาวบ้านได้รู้จักลด ละ เลิก การใช้ปุ๋ยและสารเคมีอันเป็นต้นตอที่ทำให้ชาวบ้านติดอยู่กับวังวนของหนี้สินอย่างไม่รู้จบ และเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศในท้องถิ่นและแหล่งน้ำ อันส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารของชาวบ้านโดยตรง รวมถึงการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเคารพคุณค่าของกันและกัน ซึ่งเคยเป็นระบบความสัมพันธ์เดิมที่ชาวบ้านได้ละทิ้งการให้คุณค่าไป หลังจากที่มีวิธีคิดในการปลูกข้าวเพื่อขายได้เข้ามาครอบงำชุมชน

นอกจากกลุ่มอนุรักษ์ฯ จะประดิษฐ์สร้างประเพณีนารวมให้มีเป้าหมายเพื่อเป็นกิจกรรมต้นแบบในการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรม ให้หันกลับมาหยิบเอาภูมิปัญญาของชุมชนที่เป็นศักยภาพของชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีพได้อย่างพอเพียง ปลอดภัย ไม่มีหนี้สิน และอยู่ร่วมกันธรรมชาติอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยแล้ว นารวมยังถูกประดิษฐ์เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้สาธารณะและรัฐได้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เกื้อกูล บนเส้นทางของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นประเด็นที่สังคมกำลังให้ความสนใจและรัฐบาลเองก็ได้บรรจุเป็นวาระแห่งชาติ กลุ่มอนุรักษ์ฯ เองจึงได้ประดิษฐ์ประเพณีขึ้นมาเพื่อผนวกประเด็นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเข้ากับกระแสที่สังคมกำลังให้ความสนใจ เพื่อเพิ่มอำนาจในการโน้มน้าวให้สังคมตัดสินใจการสนับสนุนการเคลื่อนไหว และเพิ่มความชอบธรรมให้กับข้อเรียกร้องของกลุ่มฯ ที่ต้องการให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนา มาส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ แทนการส่งเสริมการ

พัฒนาอุตสาหกรรมอย่างโครงการเหมืองแร่โพแทช ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ผลิตปุ๋ยเคมีและเป็นต้นตอของปัญหาหนี้สินทางการเกษตร รวมถึงความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นการกระแทกใส่หน้าโครงการเหมืองแร่โพแทชอย่างจงใจ เพื่อให้เห็นว่าไม่มีปุ๋ยเคมีชาวบ้านก็สามารถปลูกข้าวได้อย่างงดงาม

เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ข้าวเปลือกที่ได้ก็จะถูกนำขึ้นไปเก็บไว้บนยุ้งของส่วนกลาง รอจนกว่าจะถึงการทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ ประตูลังถึงจะถูกเปิดออกอีกครั้ง ชาวบ้านก็จะขนข้าวไปรวมกับข้าวจากการเรียไรชาวบ้านเพื่อทำพิธีกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ ก่อนที่ถูกนำไปขับนั่นอีกครั้งร่วมกับบุญกุ่มข้าวใหญ่ อันเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ทรงพลัง

โดยสรุป สิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม “นารวม” จึงได้แสดงบทบาททั้งในแง่ของการเป็นเครื่องมือในการระดมทุนเพื่อต่อสู้ปกป้องชุมชน การสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นภายในขบวนการชาวบ้าน การแสดงบทบาทในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อทำหน้าที่ในการกระตุ้นสำนึกของชาวบ้านผู้ร่วมขบวนการให้เกิดความตระหนักต่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเคารพนอบน้อม ถ้อยทีถ้อยอาศัย และหันกลับมาใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการผลิต เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสื่อมโทรมลงจากกระบวนการผลิตสมัยใหม่ ที่ให้คุณค่าแก่ทรัพยากรเป็นเพียงปัจจัยเชิงวัตถุในการผลิตอันไร้ซึ่งกลิ่นอายของมนต์ในด้านจิตวิญญาณ อีกทั้งการหันกลับมาทบทวนและรื้อฟื้นภูมิปัญญาเหล่านี้ขึ้นมาใช้ ยังเป็นหนทางที่จะนำพาชาวบ้านหลุดพ้นจากวังวนแห่งหนี้สิน ที่ติดพ่วงพอกพูนมากับกระบวนการผลิตสมัยใหม่ได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ นารวมยังสามารถแสดงบทบาทในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในการนำตัวตนและวิถีชีวิตของชาวบ้านผนวก ประสานเข้ากับกระแสเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นที่สนใจของสังคม หรือเป็นแนวทางในการปฏิบัติของรัฐ เพื่อโน้มน้าว ชักจูงสังคมให้สนับสนุนข้อเรียกร้องในการต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ และต่อรองกับรัฐให้เกิดยอมรับต่อการมีวิถีชีวิตชุมชน และตัดสินใจเปลี่ยนแปลงแนวทางในการดำเนินนโยบายการพัฒนาที่ให้ความเคารพต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตลอดจนแสดงบทบาทในการตอบโต้บริษัทเหมืองแร่โพแทชที่มุ่งมันจะเข้ามาผลิตซ้ำปัญหาความเสื่อมโทรมให้กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน รวมจนถึงวังวนของหนี้สินให้กับชาวบ้านอย่างไม่รู้จบ

ดังนั้น ประเพณีประดิษฐ์ “นารวม” จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือสำหรับการเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ แต่โดยตัวของมันกลับสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นขบวนการขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งตอบโต้ ต่อรองกับกระแสการพัฒนากระแสหลักที่กัดกร่อนศักยภาพในการดูแลตนเองของชุมชนมาอย่างยาวนาน เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีชีวิตที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อม ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ภายใต้จักรวาลวิทยาของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

3.3 การสร้างประเพณีประดิษฐ์ตำนานผาแดง นางไอ่

ชุมชนโดยรอบพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทช มีความเชื่อเกี่ยวกับตำนานพื้นบ้านอยู่เรื่องหนึ่งที่เกาะกุมครอบคิดของชาวบ้าน คือตำนานผาแดง นางไอ่ ซึ่งเป็นตำนานที่ชาวบ้านในพื้นที่ได้เล่าขานสืบทอดกันมาเกี่ยวกับหายนะที่เกิดขึ้นความโลภของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการกำเนิดของหนองหานกุมภวาปี ชุมชนใหญ่น้อยและลำห้วยหลายสายในพื้นที่ ภายใต้สถานการณ์การแย่งชิงการสร้างอำนาจนำในการระดมแนวร่วมสนับสนุนในพื้นที่ระหว่างกลุ่มอนุรักษ์กับบริษัทโครงการเหมืองแร่โพแทช กลุ่มอนุรักษ์ในฐานะตัวแทนในการปกป้องสิทธิชุมชน จึงได้หยิบเอาตำนานดังกล่าวมาประดิษฐ์ใหม่ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางความเชื่อ โดยการหยิบเอาตำนานมาอธิบายใหม่ ผ่านการอธิบายเปรียบเทียบโครงการเหมืองแร่โพแทชกับความเชื่อและตัวละครตามตำนานที่ชาวบ้านได้รับรู้ เช่น เปรียบเทียบ “พญานาคมุดพื้น” กับเทคนิคการขุดเจาะหาแร่แบบอุโมงค์ซ่อนไซไปทั่วใต้พื้นดิน ซึ่งจะทำให้บ้านเรือนของชาวบ้านในปัจจุบันล่มจมลงสู่ใต้บาดาลเหมือนหมู่บ้านโบราณที่ล่มจมอยู่ใต้หนองหาน ซึ่งเป็นผลมาจากการมุดพื้นซ่อนไซไปทั่วพื้นดินของพญานาคตามตำนาน การเปรียบเทียบ “กระรอกต่อน” ซึ่งเป็นร่างจำแลงของ “พังคี่” ลูกของพญานาคที่ถูกมนุษย์ฆ่าและกินเนื้อของพังคี่ ที่ก่อนตายพังคี่ได้อธิฐานให้ร่างของตนนั้นถูกแบ่งขยายออกเป็นแปดพันชิ้น กับ “เกลือและโพแทช” และเปรียบเทียบคนที่ไม่ละโมภอยากนำเกลือและโพแทชขึ้นมาจากพื้นดินกับหญิงแม่หม้ายตามตำนานที่ไม่ได้กินเนื้อกระรอก ซึ่งเป็นผู้ที่รอดชีวิตจากโศกนาฏกรรมดังกล่าว การนำเกลือและโพแทชขึ้นมาใช้จึงเปรียบเหมือนกับการที่มนุษย์ละโมภอยากกินเนื้อกระรอก ซึ่งทำให้พญานาคโกรธแค้นมุดพื้นซ่อนไซไปทั่วเพื่อตามล้างแค้นทำลายล้างชีวิตมนุษย์ผู้ละโมภ จนบ้านเรือนและแผ่นดินต้องล่มจมเป็นเมืองบาดาลใต้หนองหานกุมภวาปี ดังนั้นโครงการเหมืองแร่โพแทช หรือผู้ที่ต้องการให้มีการนำเกลือและโพแทชขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อกิเลสตัณหา จึงถูกชาวบ้านนำมาอธิบายในฐานะสัญลักษณ์ของความละโมภที่จะนำมาสู่ชุมชน ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนได้รับรู้ผ่านการบอกเล่าแบบปากต่อปาก หรือการชักกล่อมผ่านสื่อพื้นบ้านอย่างกลอนลำสรภัญญะที่ใช้สื่อสาร ถ่ายทอดบนเวทีงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ในทุก ๆ ปี ตลอดจนการถ่ายทอดผ่านสื่อสมัยใหม่อย่างวีซีดีชุดออนซอนอีสาน ดังในเนื้อหาบางตอนของกลอนลำชื่อ “กะฮอกต่อน” ขับร้องโดย แม่ติ่ม แคนหนองว่า

... ทองคำขาวในพื้นที่ถือเป็นกระฮอกต่อน นิทานมีอยู่ตอนหนองหานลุ่ม
เป็นย่อนว่าไอ่คำ ขึ้นกระรอกน้อยได้แปดพันเกวียน กินเหม็ดเมืองอัมพ
เต็มท้อง กินหมดแล้วดินพังหลุบล่ม ยังแม่ฮ้างแม่หม้ายทั้งสิ้นบ่ได้กินขึ้น
กระฮอกนี้เปรียบดังคือเกลือมันอยู่ในบาดาลตั้งนิทานจาว่า พังคี่เจ้าชาย
เป็นลูกนาค หากแม่นเกลืออยู่พื้นเมืองหล่มจ้งเห็น เปรียบเหมือนดังเช่น
หนองหานใหญ่ เมืองอุดรเป็นนครบาดาล ตั้งนิทานจาว่า...

ดังนั้นการนำตำนานมาประดิษฐ์ผ่านกระบวนการผลิตข้ออธิบายใหม่ เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องความละโมภและความหายนะของชุมชนตามตำนานที่รับรู้อยู่แล้วของชุมชนให้กลับมาปรับใช้ชุมชนในสถานการณ์ใหม่อีกครั้ง โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯได้นำสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมอันนี้มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจนำ เพื่อระดมแนวร่วมในพื้นที่ให้สนับสนุนการเคลื่อนไหวปกป้องชุมชนของพวกเขา ซึ่งหากวิเคราะห์กันอย่างถี่ถ้วนแล้วสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่กลุ่มอนุรักษ์ฯได้ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนนั้น นับว่ามีพลังในการสร้างอำนาจนำเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสิ่งที่รับรู้หรือเกาะกุมความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนเป็นอยู่เป็นพื้นฐาน มันจึงง่ายต่อการโน้มน้าว ชักจูงชาวบ้านในพื้นที่ให้เกิดความเห็นพ้องต่อประเด็นปัญหาที่กลุ่มอนุรักษ์ฯนั้นพยายามนำเสนอออกไป และตัดสินใจเข้าร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ฯ เพื่อหยุดยั้งหายนะที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนเหมือนที่พวกเขาเคยรับรู้มาตามตำนาน อย่างที่ Snow and Benford (1998, อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) ได้กล่าวไว้ว่า กรอบโครงใหม่บางอย่างที่ขบวนการฯเสนออาจได้รับการตอบสนองจากสังคมหนึ่งมากกว่าอีกสังคมหนึ่ง เพราะมีเรื่องราว คติพื้นบ้าน ความเชื่อและตำนาน ฯลฯ ซึ่งเป็นมรดกด้านวัฒนธรรมหล่อหลอมอยู่ ในแง่นี้ประเพณีประดิษฐ์ ผาแดง นางไอ่ จึงเปรียบเสมือนกรอบโครงความคิด (Frame) ที่กลุ่มอนุรักษ์ฯได้ผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในการโน้มน้าว ชักจูง กลุ่มเป้าหมายให้เกิดความเห็นพ้องกับประเด็นปัญหาที่พวกตนมองว่าต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างเร่งด่วน และตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการเพื่อเปลี่ยนแปลงมัน

3.3.1 การคว่ำบาตรทางสังคม

การตอบโต้ด้วยยุทธวิธีนี้ของกลุ่มอนุรักษ์ฯมีเป้าหมายเพื่อแสดงนัยแห่งการประท้วงให้เกิดแรงสั่นสะเทือนในระดับชุมชน โดยการใช้กลไกทางสังคมภายในชุมชนเป็นเครื่องมือในการตอบโต้กลุ่มเป้าหมายคือชาวบ้านที่ไปเข้าร่วมสนับสนุนบริษัทเจ้าของโครงการฯ รูปแบบวิธีการที่ใช้ก็คือ การไม่คบค้าสมาคมด้วย การตีดินนินทา การกีดกันไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯได้จัดขึ้นและปฏิเสธการเข้าร่วมงานที่อีกฝ่ายจัดขึ้นเช่นกัน การไม่ซื้อสินค้าในร้านที่ชาวบ้านฝ่ายสนับสนุนโครงการฯเป็นผู้ขาย ดังนั้นการคว่ำบาตรทางสังคมจึงเป็นการประท้วงเชิงวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ไร้ความรุนแรง ที่มุ่งแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้ฝ่ายต่อต้านรู้ว่าชาวบ้านไม่ต้องการเหมืองแร่ ไม่ต้องการเหมืองแร่เกิดขึ้นในชุมชน

สรุป

จากข้างต้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มอนุรักษ์ฯนั้นได้ใช้ยุทธวิธีในการต่อสู้ที่หลากหลายปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม สร้างใหม่ ตลอดจนเลือกใช้ให้สอดคล้องกับจังหวะการ โอกาส ของการเคลื่อนไหวและสถานการณ์ที่เผชิญอยู่โดยตลอด เราจึงเห็นวิธีการต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ฯผสมผสานทั้งยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ และยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบปกติตลอดจนการใช้วัฒนธรรมชุมชนซึ่งถือเป็นพลังอย่างหนึ่งของชาวบ้านมาร่วมขับเคลื่อนในขบวนการการต่อสู้ปกป้องทรัพยากร เนื่องจากกลุ่มอนุรักษ์ฯเป็นการกระทำร่วมของกลุ่มคนที่ค่อนข้างด้อย

อำนาจ ด้วยโอกาส การแสวงหาเครื่องมือหรือแหล่งทรัพยากรเพื่อเพิ่มเสริมพลังอำนาจให้สามารถเข้าไปต่อรองได้อย่างเสมอหน้าเท่าเทียมและสร้างแรงสั่นสะเทือนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิงนโยบายจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ถึงกระนั้น แนวทางการการต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์ก็ยังคงลงหลักปักฐานอยู่บนกระบวนการเมืองปกติ ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของขบวนการชาวบ้าน อีกทั้งยังสัมพันธ์กับการก่อเกิดและการพัฒนาขบวนการให้เติบโตต่อไป เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจในมิติอื่น ๆ ให้ชุมชนสามารถปลดปล่อยตนเองไปสู่อิสรภาพจากโครงสร้างที่ครอบงำ

อย่างไรก็ตาม ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวหรือกิจกรรมที่กลุ่มอนุรักษ์ได้ขับเคลื่อน ก็มีใช้ว่าจะมีมิติของการเคลื่อนไหวต่อสู้ให้ได้มาซึ่งข้อเรียกร้อง หรือก่อเกิดผลทางการเมืองเพียงมิติเดียว หากแต่โดยตัวของมันเองยังถูกใช้ในมิติของการสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในขบวนการ และการพัฒนาขบวนการในเติบโต อีกทั้ง ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2549) ยังได้กล่าวว่า ลักษณะร่วมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ได้แก่การสร้างวัฒนธรรมการต่อต้าน ชัดขึ้น (Resistance) ขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายมาก เช่น เพื่อระดมคน เพื่อยกระดับจิตสำนึก การรับรู้ของประชาชนในเรื่องที่ต่อต้าน ชัดขึ้น หรือเพื่อสร้างคุณค่า ความเชื่อชุดใหม่

นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเองก็เช่นเดียวกัน ที่มีใช้มีความหมายในแง่ของการเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพียงมิติเดียว หากแต่โดยตัวของมันเองยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ อย่างที่ พงทิสาน ชุมพล (2546, อ้างถึงใน ประภาส ปันตบแต่ง, 2552) ได้อธิบายว่า ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ พยายามที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งโดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยม และโดยการพัฒนาวิถีชีวิตใหม่ ๆ ขึ้นเป็นทางเลือก (Alternative life-styles) กล่าวคือ แทนที่จะมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงโดยผ่านระบบการเมืองหรือโดยการกระทำทางการเมือง ขบวนการใหม่ ๆ มุ่งความสนใจไปที่นวัตกรรมเชิงวัฒนธรรม (Cultural Innovation) ซึ่งสร้างสรรค์วิถีชีวิตใหม่ โดยการท้าทายค่านิยมเดิม ๆ การเน้นสัญลักษณ์ และความมีตัวตน

ดังนั้น ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้นำออกมาใช้จึงบรรจุไปด้วยคุณค่าและเป้าหมายของมันที่สัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมของการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ รวมทั้งค่านิยมของผู้ที่นำมันออกมาใช้ด้วย แต่สิ่งหนึ่งจากงานศึกษาทำให้พบว่า กลุ่มอนุรักษ์ฯ มีแนวทางการเคลื่อนไหวโดยยึดหลักการเคลื่อนไหวแบบสันติ ไร้ความรุนแรง เนื่องจากการต่อสู้ทางการเมืองสมัยใหม่นั้นจะปฏิเสธการต่อสู้ด้วยความรุนแรง การใช้ความรุนแรงเป็นยุทธวิธีในการต่อสู้ที่รังแต่จะนำมาซึ่งความอ่อนแอของขบวนการเคลื่อนไหว เพราะจะไม่สามารถระดมความเห็นอกเห็นใจได้จากสาธารณะ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของขบวนการต่อสู้ของชาวบ้านที่ด้วยอำนาจ และมีพื้นที่ทางการเมืองอยู่นอกวงขอบการเมืองปกติ การใช้ความรุนแรงจึงเป็นเสมือนการปิดประตูแพ้วของขบวนการชาวบ้าน

